

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ**

**ДОСЛІДЖЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ ТА СТАВЛЕННЯ
ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ, ЗДОБУВАЧІВ
ОСВІТИ ТА БАТЬКІВ ДО ДІАГНОСТИКИ Й
СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ
ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

Рецензент:

Малиношевська А. В. – кандидат педагогічних наук, заступник директора з наукової роботи Інституту обдарованої дитини НАПН України

Мельник М. Ю. Дослідження обізнаності та ставлення педагогічної спільноти, здобувачів освіти та батьків до діагностики й супроводу розвитку обдарованої особистості. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. – 52 с.

© Мельник М. Ю., 2021
© Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021

ЗМІСТ

Скорочення.....	4
Вступ.....	5
Уявлення педагогічної спільноти, здобувачів освіти та батьків про обдарованість	7
Ідентифікація обдарованості	11
Розвиток обдарованості	18
Потреби педагогічної спільноти та батьків щодо діагностики та супроводу розвитку обдарованої особистості.....	22
Погляди педагогічної спільноти, здобувачів освіти та батьків розвиток системи освіти	29
Висновки	35
Додатки.....	38

СКОРОЧЕННЯ

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗДО – заклад дошкільної освіти

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ЗПТО – заклад професійно-технічної освіти

ІОД – Інститут обдарованої дитини

ІППО – інститут післядипломної педагогічної освіти

МАНУ – Мала академія науко України

МОН – Міністерство освіти і науки України

НАПНУ – Національна академія педагогічних наук України

ВСТУП

Успішна реалізація інтелектуально-творчого потенціалу обдарованої особистості є одним з основних ресурсів соціального й економічного розвитку держави. Відтак, ідентифікація та супровід розвитку обдарованої особистості в системі безперервної освіти є суб'єктивно цінними для кожного обдарованого й об'єктивно значущим для держави.

Відмітною особливістю прогресивних освітніх систем є індивідуалізація та диференційованість, що сприяє розвитку обдарувань в освітньому процесі. У багатьох країнах питання діагностики обдарованості та психолого-педагогічного супроводу розвитку обдарованої особистості регулюються законодавчо. Пріоритети вітчизняної політики у сфері обдарованості актуалізовані на рівні законодавчих та нормативно-правових актів. Це, зокрема: Закон України «Про освіту»; Закон України «Про повну загальну середню освіту»; Закон України «Про позашкільну освіту»; Стандарт спеціалізованої освіти наукового спрямування, затверджений наказом МОН України № 1303; Положення про науковий ліцей та науковий ліцей-інтернат, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 438 та ін.

Так, у Законі України «Про освіту» зазначається, що «метою освіти є *всебічний розвиток* людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її *талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей*, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі *інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу* Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору¹.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» визначає метою системи загальної середньої освіти «забезпечення: *всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя...*». А освітній процес у закладах освіти «... спрямовується на *виявлення та розвиток здібностей та обдарувань особистості, її індивідуальних здібностей, досягнення результатів навчання, прогресу в розвитку, зокрема формування і застосування відповідних компетентностей, визначених державними стандартами*»².

8 серпня 2007 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 635-р було створено Інститут обдарованої дитини, основними завданнями якого є:

- дослідження феномену обдарованості та розробка програм і технологій розвитку обдарованої особистості на різних вікових етапах в системі безперервної (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної, вищої) освіти;

¹ Закон України Про освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380) // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

² Закон України Про повну загальну середню освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226) // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

- розроблення методичного забезпечення для діагностики та розвитку обдарованості, створення сприятливих умов і реалізація проектів й програм фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку обдарованих дітей, їх правового та соціального захисту;
- впровадження наукових розробок, спрямованих на вирішення актуальних проблем освіти та виховання обдарованих дітей і молоді;
- формування суспільно-громадської думки щодо усвідомлення державного значення роботи з обдарованою молоддю;
- інтеграція у міжнародний освітній та інформаційний простір з питань роботи з обдарованою молоддю³.

Поліпшення науково-методичного та організаційно-спонукального забезпечення функціонування системи виявлення, розвитку і підтримки дітей і молоді, що виявляють різні види обдарованості, в реальному соціально-економічному та освітньому просторі України⁴ потребує залучення усіх учасників освітнього процесу, та підтримки держави.

З метою вивчення думки щодо діагностики та супроводу розвитку обдарованої особистості, Інститут обдарованої дитини провів опитування працівників сфери освіти, здобувачів освіти та батьків. Завдання дослідження:

- Оцінити обізнаність педагогічної спільноти та батьків щодо діагностики та супроводу розвитку обдарованості в освітньому процесі;
- Виявити готовність працівників закладів освіти ідентифікувати обдарованих здобувачів освіти та працювати з ними;
- З'ясувати думку здобувачів освіти та батьків щодо виявлення та розвитку обдарованості;
- З'ясувати потреби учасників освітнього процесу в організації діагностики та супроводу розвитку обдарованої особистості.

Окрім того, дослідження мало на меті вироблення рекомендацій для подальшої ефективної роботи з цільовими аудиторіями.

Опитування проводилося з 03.09 до 30.09.2021 року з використанням Blank Quiz, посилання на який було розміщено на сайті Інституту обдарованої дитини НАПН України, освітньому порталі «Острів знань», а також розповсюджено через департаменти освіти і науки обласних (міських) державних адміністрацій та соціальні мережі шляхом електронного листування.

Загальна кількість респондентів, які взяли участь у дослідженні, – 52 083 осіб. Зокрема, 9 084 працівників закладів загальної середньої освіти, 172 працівники ЗДО, 101 працівник ЗПО, 117 працівників ЗПТО, 440 викладачів ЗВО, 16 434 здобувачі освіти та 25 735 батьків з усіх регіонів країни (див. додаток 1).

³ Інститут обдарованої дитини. . – Website: https://iod.gov.ua/viewpage.php?page_id=7

⁴ Інститут обдарованої дитини. . – Website: https://iod.gov.ua/viewpage.php?page_id=4

УЯВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ, ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ТА БАТЬКІВ ПРО ОБДАРОВАНІСТЬ

Відповідаючи на запитання «*Чи є серед Ваших учнів (вихованців) обдаровані?*», більшість опитаних представників закладів ЗСО (41,71 %) зазначили про кілька обдарованих учнів за педагогічну практику (див. рис. 1, додаток 2). Дещо менше респондентів (38,75 %) стверджують, що мають обдарованих учнів майже у кожному класі. Найменше опитаних представників ЗЗСО (2,63 %) за педагогічну практику жодного разу не зустрічали обдарованих учнів.

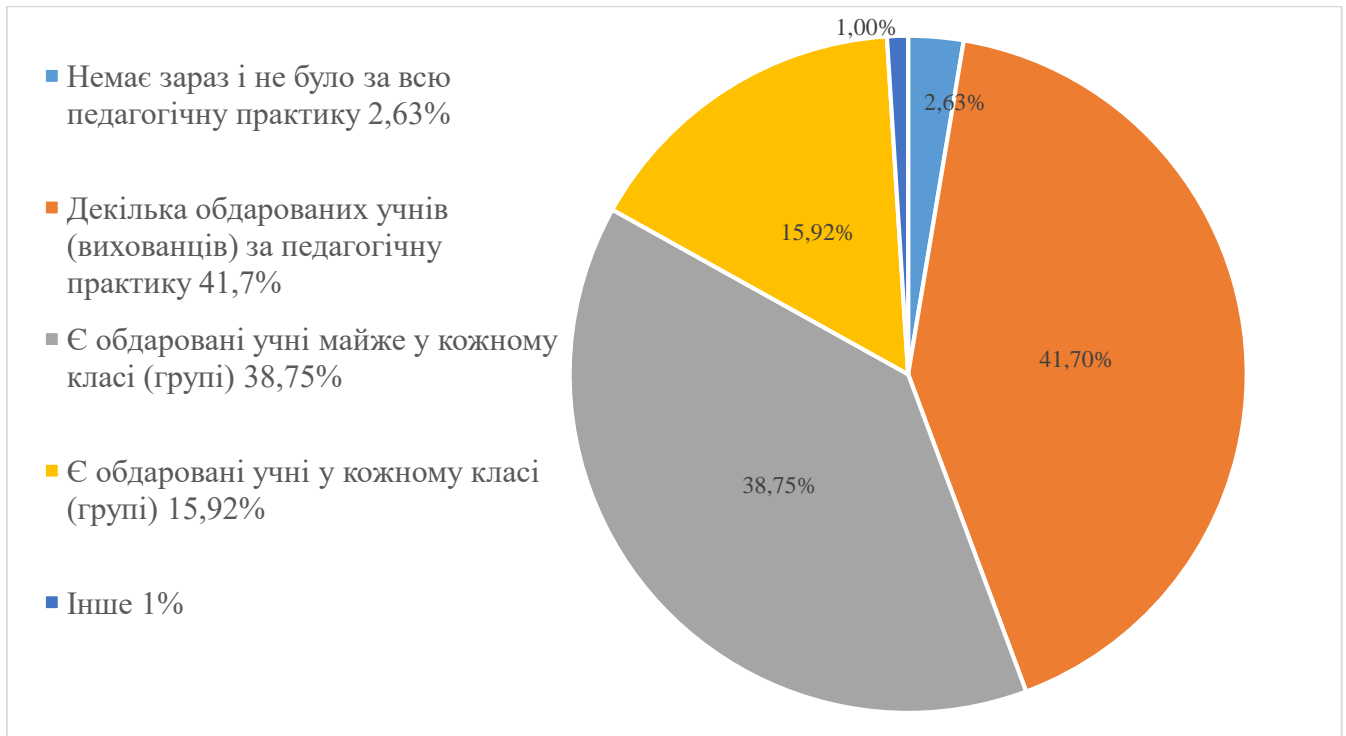

Рис. 1. Розподіл відповідей на питання «*Чи є серед Ваших учнів (вихованців) обдаровані?*»

Відповідаючи на питання, педагоги зауважували на складності виокремлення показників ідентифікації обдарованості: «Є просто наполегливі і відповідальні учні», «Є учні з високим рівнем відповідальності», «Є успішніші за однокласників, а не обдаровані», «Обдаровані – ні, а здібні є», «Є здібні учні», «Дивлячись що називати обдарованістю» тощо. Респонденти також звертали увагу на відсутність нормативно-правової регуляції освіти обдарованих: «Категорія «обдаровані учні» не визначена українським законодавством», «Згідно українського законодавства усі діти рівні», «В НУШ поняття обдарованості відсутнє», «НУШ не визначає обдарованість» і т. п.

Водночас деякі учасники опитування зауважили на недоцільності вживання терміну «обдаровані» в освітянській практиці: «Усі діти обдаровані», «Не обдарованих не існує», «Кожна дитина по своєму обдарована», «Для мене кожна дитина обдарована», «Усі обдаровані, головне – з'ясувати сферу обдарованості», «В освіті має панувати презумпція обдарованості» тощо.

Ми поцікавилися також в учнів чи, на їх думку, вчителі вважають їх обдарованими. 23,3 % опитаних учнів відповіли ствердно на питання **«Чи вважають Ваші вчителі (викладачі) Вас обдарованим (обдарованою)?»**. 23,88 % учнів переконані в тому, що для своїх вчителів вони не обдаровані. І майже половина опитаних (46,67 %) не впевнені в думці вчителів.

На запитання **«Чи вважаєте Ви себе обдарованим (обдарованою?)»** більшість опитаних учнів відповідають ствердно («так» – 22,58 %, «скоріше так» – 25,8 %). Не впевнені у відповіді на запитання 20,4 % респондентів (див. додаток 3).

У той же час свою дитину обдарованою або скоріше обдарованою, чим ні, вважають 78,84 % опитаних батьків. 3,71 % батьків негативно відповіли на запитання **«Чи вважаєте Ви свою дитину обдарованою?»**. Дещо більше (7,33 %) відповіли, що вважають свою дитину скоріше не обдарованою. Не впевнені в обдарованості 9,23 % опитаних батьків (див. додаток 3).

Відповідаючи на запитання про обдарованість (учні – свою та однокласників, батьки – своєї дитини), багато респондентів зауважували на невизначеності поняття: *«Просто здібний», «Обдарований чи наполегливий», «Здібності і таланти є, але нічого особливого», «Обдарований, але залежить від настрою», «Не те, щоб обдарована, але добре розумію алгебру, фізику та геометрію», «Обдарована, але лише в конкретній сфері», «Частково – обдарована»* тощо.

Окрім того, деякі опитані батьки та учні, як і педагоги, висловлювали думку про те, що всі діти – обдаровані: *«Усі діти є потенційно обдарованими, але з різним спрямуванням та ступенем вияву потенціалу, над розкриттям якого мають працювати учні, батьки, педагоги», «Я вважаю кожна дитина обдарована по своєму, і в мені є щось особливе, я теж обдарована, кожен обдарований у різних речах», «Всі діти обдаровані, треба знайти підхід до дитини та з'ясувати що їй подобається», «Я не вважаю що існують обдаровані діти, їм просто притаманні різні якості та тяга до різного, хтось гарний у навчанні в школі, хтось у музиці, хтось у малюванні»* тощо.

Ми поцікавилися також, чи мають працівники закладів освіти обдарованих колег. Результати опитування представлені в додатку 4. Серед опитаних представників ЗЗСО одного чи кількох обдарованих колег мають майже половина опитаних (47,2 %). Багато обдарованих колег мають 44,75 % респондентів.

Відповідаючи на запитання, педагоги зауважували на розмежування обдарованості дитини та успішності дорослого як результат розвитку у професії: *«Учитель – це і є обдарована людина», «Думаю так, але до вчителя коректніше писати про майстерність», «Як це обдаровані вчителі? Всі мої колеги самодостатні особистості»* тощо.

Прикметно, що більшість опитаних учнів вважають своїх вчителів обдарованими: багато обдарованих вчителів мають 32,43 % учнів, кілька (одного(-у)) – 33,14 %. Думку учнів поділяють батьки – 22,53 % опитаних

вважають багатьох вчителів своєї дитини (дітей) обдарованими, а 37,03 % згадали одного чи кілька обдарованих вчителів (див. додаток 4).

Як уже зазначалося вище, опитані представники ЗЗСО зауважували багатоаспектність проявів обдарованості й труднощі ідентифікації обдарованої особистості в освітньому процесі. Загалом про обдарованість, на думку педагогічних працівників, свідчать високі успіхи у позашкільній діяльності (спорті, мистецтві, музиці і т. д.) – так думає 53,11 % респондентів. Дещо менше опитаних (46,94 %) вважають показником обдарованості глибокий та стійкий інтерес до однієї (чи кількох) шкільних дисциплін (див. табл. 1, додаток 5).

Таблиця 1

Розподіл відповідей на питання «Що, на Вашу думку, може вважатися обдарованістю?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді), %

Відповідь	Працівники					Батьки	Учні
	ЗЗСО	ЗДО	ЗПО	ЗПТО	ЗВО		
Результат тесту інтелекту (IQ вище 130)	17,56	10,47	13,86	18,8	21,6	9,91	35,06
Глибокий та стійкий інтерес до одного (кількох) шкільних предметів	46,94	29,65	36,63	34,19	52,95	29,56	25,12
Висока успішність за усіма (або більшістю) шкільними дисциплінами	36,18	30,23	18,81	29,9	34,55	24,62	39,5
Висока успішність за однією чи декількома шкільними дисциплінами	30,45	25	30,69	23,93	32,5	7,29	20,09
Розвинені лідерські та організаційні якості	29	24,42	21,78	46,15	36,36	26,95	25,06
Високі успіхи у позашкільній діяльності	53,11	40,7	41,58	41,03	39,09	45,28	51,02

Відповідаючи на запитання, педагоги зауважували також, що про обдарованість особистості можуть свідчити розвинені Soft Skills, такі як ініціативність, комунікативність, вміння працювати в команді і т. п.

Зауважимо, найчастіше опитані педагоги відмічають риси, притаманні *академічно обдарованим*, як то: висока успішність, здатність швидко засвоювати інформацію, глибокі знання шкільної програми, здатність до самонавчання та саморозвитку, наполегливість, працездатність, старанність і т. п. та *творчо*

обдарованим учням: нестандартне вирішення запропонованих завдань, розвинені творчі здібності, уміння створювати щось нове, неординарність думки, оригінальність, самостійність мислення і т. п.

Окремо опитані представники ЗЗСО зауважували, що про обдарованість учнів свідчать кількісні показники успішності: висока академічна успішність, перемоги на олімпіадах, змаганнях та конкурсах різних рівнів.

У класі обдаровані учні, на думку педагогів (див. додаток 6), вирізняються легкістю опанування нового матеріалу (72,17 %), позаурочною активністю (53,16 %) та активною участю на уроці (51,23 %). 5,94 % опитаних працівників ЗЗСО зауважили, що обдарованість на уроці не проявляється.

Відповідаючи на запитання **«Як, на Вашу думку, обдарований учень (учениця) вирізняється у класі?»**, педагоги також найчастіше згадували риси, притаманні *академічно обдарованим*: гарна пам'ять, легкість та швидкість опанування нового матеріалу, старанність, працелюбність, наполегливість, допитливість, *«Розв'язує завдання підвищеної складності»* тощо, та *творчо обдарованим*: оригінальність, *«Нестандартні рішення»*, *«Нестандартне мислення»*, *«Наявність особистої думки, бажання творити»* і т. п.

У той же час, на думку учнів, висока академічна успішність не завжди свідчить про обдарованість (так думають 46,65 % опитаних): *«Існує життя і поза школою, а оцінки – не є показниками певного критерію»*, *«Іноді навіть обдарована людина не хоче вчитися, тому має погану успішність, тобто, обдарований ти чи ні, все залежить від тебе»*. А 18,04 % учнів переконані, що обдарований учень (учениця) можуть мати низькі оцінки зі шкільних предметів. Третина опитаних вважає, що обдаровані учні завжди демонструють високу успішність з усіх (25,59 %) або декількох (6,54 %) шкільних дисциплін.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОБДАРОВАНОСТІ

Переважна більшість опитаних працівників ЗЗСО (95,4%) скоріше погоджується чи погоджується із твердженням, що виявлення обдарованих дітей та професійна оцінка особливостей їхньої обдарованості – важлива складова частина діяльності кожного педагога. Водночас учасники опитування зауважували на неправомірності перекладання відповідальності за виявлення та супровід розвитку обдарованих лише на вчителів, зауважуючи що це – скоординована робота усіх учасників освітнього процесу: *«Разом з командою: психологом, тренерами, керівниками гуртків, батьками тощо»*, *«Це робота не тільки педагога, а й батьків, і самих дітей»*, *«...коли в сільській школі не завжди є обдаровані діти, то в цьому звинувачують саме вчителя, не беручи до уваги психологічні особливості учнів чи їх соціальну складову»* тощо.

Серед опитаних батьків 84,35 % скоріше погоджується чи погоджується із твердженням, що виявлення обдарованих дітей та професійна оцінка особливостей їхньої обдарованості – важлива складова частина діяльності кожного педагога. Батьки, як і педагогічні працівники, відмічали важливість взаємодії школи та сім'ї в розвитку обдарованих учнів: *«Не лише педагога, але і батьків»*, *«Це потрібно робити разом із батьками та психологом»*, *«Важливо розвинення та вклад уваги з боку батьків»* і т. п.

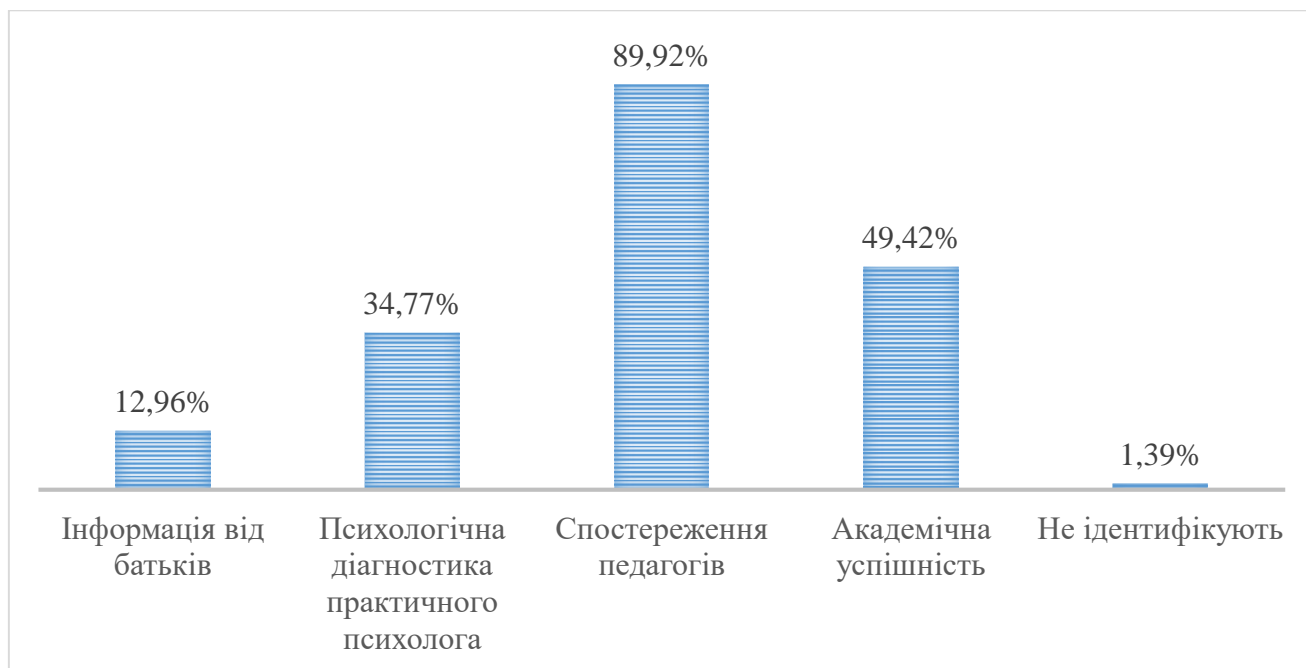

Рис. 2. Розподіл відповідей на питання «Як ідентифікують обдарованих учнів у закладі освіти, де Ви працюєте?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Відповідаючи на запитання *«Як ідентифікують обдарованих дітей у закладі освіти, де Ви працюєте?»*, більшість опитаних працівників ЗЗСО відмітили спостереження педагогів (89,92 %) та академічну успішність учнів (49,42 %). 1,39 % респондентів відповіли, що у закладі освіти, де вони працюють,

ідентифікація обдарованості не здійснюється. Розподіл відповідей на питання представлений на рис. 2. та у додатку 7.

Даючи відповідь на питання, педагоги зауважували також усталену практику ідентифікації обдарованості за результатами участі в конкурсах, змаганнях та олімпіадах різних рівнів. Окрім того, були непоодинокі зауваження працівників ЗЗСО щодо непотрібності проведення діагностики обдарованості в школі: *«Кожна дитина є обдарованою», «Антинауковим вважається твердження, що є необдаровані діти. Кожна дитина має талант»* тощо.

Варто зауважити, деякі опитувані зазначали, що школа веде банк даних обдарованих дітей, але, не конкретизували як саме організована робота: *«У нас є банк даних на цю категорію дітей...», «У школі є Програма по роботі з обдарованими дітьми, створено банк даних на вчителів, які працюють з обдарованими, картки обдарованих дітей, методичні рекомендації по роботі з обдарованими дітьми, характеристики обдарованих дітей», «Ведемо базу обдарованих учнів»* тощо.

У той же час більшість опитаних учнів та батьків не впевнені у тому, чи проводиться у їх школі (у школі, де навчається їх дитина) діагностика обдарованості. Так відповіли 37,05 % учнів та 53,73 % батьків, які взяли участь в опитуванні (див. додаток 8): *«Іноді були тести, але не дуже схоже на тестування з обдарованості», «Ні, і це сумно!», «Інформації про таку діяльність батькам не надавалося», «Не знаю. Навіть коли і проводилися, нема кому проаналізувати, зробити висновки та якось використати що з цією саме обдарованістю робить (в школі)»*.

Відповідаючи на запитання *«З якого віку, на Вашу думку, має здійснюватися ідентифікація обдарованості?»*, більшість педагогічних працівників зійшлися на думці, що найбільш оптимальним є період 6–8 років – так думають 44,44 % опитаних працівників ЗЗСО. 23 % опитаних працівників ЗЗСО вважають вік 9-12 років найбільш оптимальним для діагностики обдарованості. 20,57 % респондентів переконані в тому, що найбільш оптимальним періодом ідентифікації обдарованості є 2-5 років. Значно менше опитаних (3,89 %) вважають, що діагностику обдарованості найкраще здійснювати в 13-16 років. Найменше опитаних (0,22 %) переконані в доцільності такої роботи з 16-річними і старше.

Про те, що діагностика обдарованості не потрібна в освітньому процесі, заявили 5,28 % опитаних педагогів. При цьому опитувані часто зауважують складність діагностичних процедур (та/або брак діагностичних методик, відсутність відповідної кваліфікації): *«Це не компетенція вчителя, необхідна спеціальна підготовка», «На це не закладено час», «Нема методик ідентифікації»*. Значно менше опитаних вважають усіх учнів обдарованими, відтак додаткова робота з ідентифікації обдарованості в освітньому процесі, на їх думку, є недоцільною: *«Всі діти унікальні, обдаровані...»*.

У той же час багато опитаних працівників ЗЗСО зауважували, що ідентифікація обдарованості не повинна залежати від віку і може (повинна) здійснюватися регулярно, починаючи з дошкільного віку: *«В освітньому процесі*

потрібна постійна діагностика та ідентифікації обдарованості дітей», «Діагностика важлива протягом усього навчального процесу», «Гадаю на кожному етапі, необхідно діагностувати обдарованість та розвивати її. Обдарованість може стати більш помітною в різний етап становлення особистості» тощо.

Респонденти звертали також увагу на важливості продовження цілеспрямованої роботи з підтримки та розвитку обдарованості учня після ідентифікації, наголошували на важливості моніторингу обдарованості протягом навчання учнів у школі: *«Діагностика, а що далі? Розвиток обдарованості залежить і від багатьох факторів, треба постійно моніторинг».*

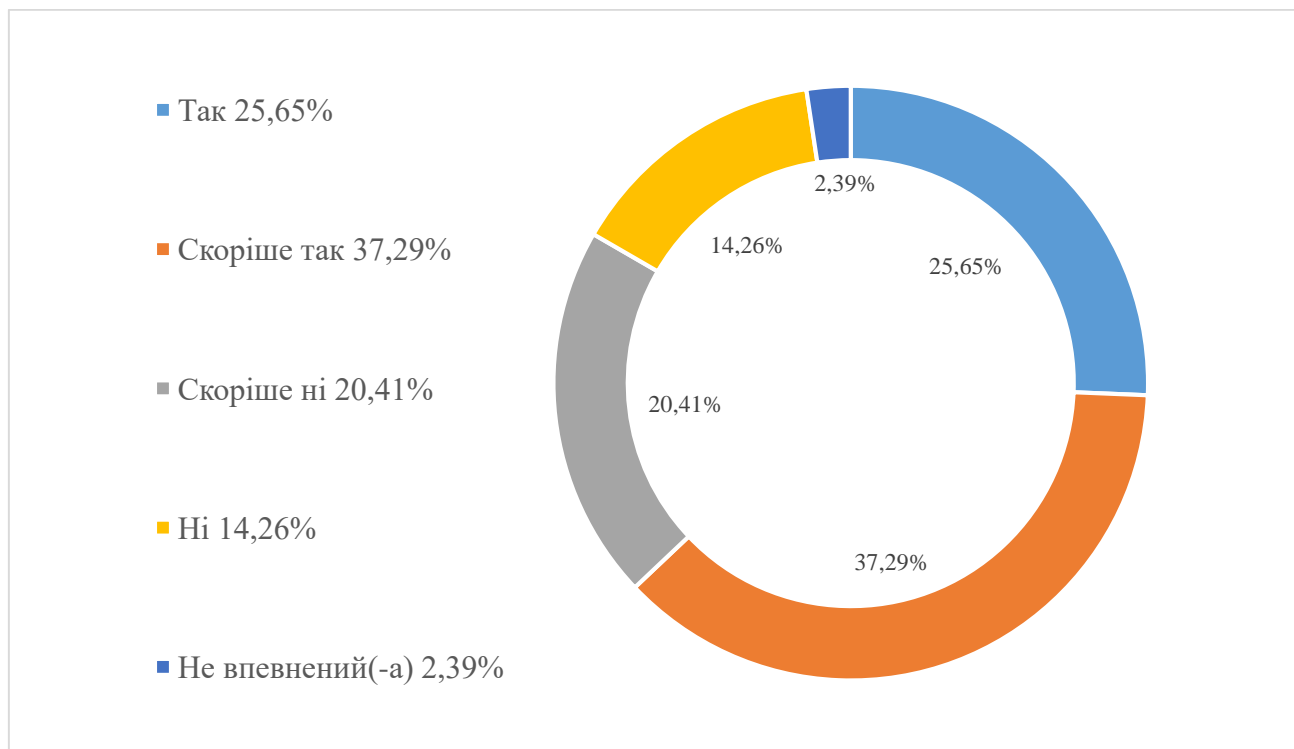

Рис. 3. Розподіл відповідей учнів на питання «Чи потрібно, на Вашу думку, проводити в школі діагностику обдарованості учнів?»

У свою чергу більшість опитаних учнів переконані у необхідності діагностики обдарованості – так відповіли 62,94 % опитаних (див. рис. 3). Цікаво, що багато учнів відмічали більш важливою профорієнтаційну діагностику, ніж діагностику обдарованості: *«Має відбутися першочергово профорієнтаційна діагностика, завдяки якій дитина зрозуміє свій таланти та призначення, у якій зможе самостійно стати обдарованою, бо загальна діагностика «на обдарованість» стане недемократично поділом!!!», «Думаю це не дуже важливо. Я впевнена що учні самі знають чим вони обдаровані, важливіше знати до чого маєш хист і яку професію обрати» тощо.*

Часто респонденти також висловлювали побоювання негативного результату такої діагностики обдарованості: *«На мою думку, це буде некоректно по відношенню до звичайних та менш обдарованих учнів», «Не надо, есть такие. у которых проблемы с учёбой, и они расстроятся...», «З одного боку це допоможе дитині дізнатися і розвивати свої таланти, а з іншого боку, можливо, психологічну травму через те, що в неї нема ніяких здібностей (якщо*

це так)», «Не бачу в цьому смислу, бо це можете принижувати інших «не обдарованих учнів» тощо.

Серед опитаних працівників ЗЗСО 79,73 % переконані в необхідності діагностики обдарованості учнів. Половина опитаних (50,39 %) вважають доцільним проведення такої роботи індивідуально – за запитом учнів чи батьків, або за пропозицією педагогічних працівників (див. табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл відповідей на питання «Чи варто, на Вашу думку, проводити діагностику обдарованості учнів?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді), %

Відповідь	Працівники					Батьки
	ЗЗСО	ЗДО	ЗПО	ЗПТО	ЗВО	
Недоцільно	9,39	15,12	8,91	9,4	13,18	6,06
Достатньо лише контролю академічної успішності	12,01	18,02	14,85	16,24	10,68	7,17
Варто проводити IQ тести та/або діагностику креативності	1,18	16,86	18,81	25,64	18,41	15,6
Питання про проведення психологічної діагностики варто вирішувати індивідуально	50,39	41,28	53,46	52,14	46,36	44,77
Варто запровадити єдині стандарти ідентифікації обдарованості (перелік методик та методичні рекомендації з проведення діагностики та інтерпретації результатів)	29,34	23,26	21,78	21,37	19,77	11,20

Варто відмітити, загалом педагоги зауважували на важливості проведення діагностики обдарованості й необхідності затвердженого (рекомендованого) переліку діагностичних методик та методичних рекомендацій з проведення діагностики та інтерпретації результатів для кожного вікового періоду: «Необхідно, якщо нададуть необхідні матеріали, адже ми маємо розвивати ті здібності, що є в учня», «Потрібно регулярно проводити для подальшого донесення результатів батькам та вчителям». Але, водночас, респонденти відмічали важливість вибору навчальним закладом (практичним психологом, педагогами) часу й доцільності проведення такої роботи, звертаючи увагу на перевантаженість педагогічних працівників й неможливість виконання такої роботи якісно, якщо вона буде обов'язковою: «Якісну та глибоку ЗНЗ зробити не в змозі, тому простих спостережень та інформації про успіхи в певній діяльності достатньо для визначення напрямків роботи, яка реально може проводитися в закладі з такими учнями», «Учитель викладає навчальну

програму, додаткова робота з обдарованими учнями не оплачується вчителю. Чому педагог повинен працювати без оплати за проведену роботу?».

Опитувані також відмічали важливість системної діагностичної роботи на всіх етапах навчання: *«Замість одномоментного відбору обдарованих школярів необхідно спрямовувати зусилля на поступовий, поетапний пошук обдарованих учнів у процесі їх навчання за спеціальними програмами, або у процесі індивідуалізованої освіти».*

Відмічаючи недоцільність проведення діагностики обдарованості учнів, вчителі вказували на те, що *«дійсно обдаровані»* завжди проявляються на уроці: *«Обдарованість видно і без діагностики», «Талант себе проявить, головне це побачити і вчасно підтримати і розвивати», «Вчитель предметних може із легкістю визначити обдаровану молодь під час нестандартних уроків, через проектну діяльність та практичні навички», «Обдарована дитина вирізняється з перших зустрічей з педагогом», «У творчого вчителя дитина себе виявить».*

Більшість опитаних батьків підтримують проведення діагностики обдарованості в закладах освіти: *«Варто, щоб у школах була людина, яка займається обдарованою молоддю», «Варто проводити діагностику, бо не всі учні рівні у розвитку та в навчанні», «Варто! І розподіляти учнів у класах по рівню їх розвитку і здібностей. Ідеологія «сильні підтягують слабших» не діє на практиці!!!», «Діагностику варто проводити на різних етапах навчання, оскільки це можливість виявити схильність до певного предмету чи діяльності дитини, можливість звернути увагу в першу чергу батьків, в якому напрямку необхідно в подальшому рухатися, на що звернути увагу, що в більшій мірі необхідно розвивати...».* У той же час опитані батьки також схиляються до того, що питання про проведення діагностики обдарованості має вирішуватися індивідуально. Значна частина опитаних батьків (14,06%) відповіли, що вони, з різних причин, не впевнені у доцільності проведення діагностики обдарованості учнів.

Окрім того, як і опитані учні, батьки зауважують важливість проведення профорієнтаційної діагностики: *«Варто проводити тестування для виявлення нахилу дитини з того чи іншого предмету, коло її інтересів та кругозір, розвивати її таланти, щоб допомогти при виборі майбутньої професії», «Необходимо провести психологические тесты и ознакомить со всеми профессиями для создания целостности развития и определения склонностей ребенка к различным видам деятельности».*

Непоодинокі також зауваження батьків щодо можливої нерівності у навчанні, до якої може призвести діагностика обдарованості: *«Ніхто не має права оцінювати дітей! Кожна людина особлива по-своєму!», «Я вважаю делить детей нельзя!», «Педагог должен заниматься каждым ребенком, а не только одаренным!», «Ні. Це може викликати образу і злість інших дітей».* Деякі опитані висловлювали сумнів щодо кваліфікованості фахівців, які будуть задіяні в діагностиці обдарованості: *«Так, якщо працюватимуть дійсно фахівці і буде впроваджена якась програма по розвитку здібностей», «Варто, але не посередніми «педагогами» і не стандартними діагностиками, бо сама*

обдарованість не є стандартом», «Хто це буде робити? Якщо шкільні психологи, то вони не компетентні».

Аналіз відповідей респондентів показує, що загалом і педагогічна спільнота, і батьки, і учні підтримують налагодження систематичної діагностичної роботи з виявлення обдарованих учнів. Утім, респонденти також наголошують на тому, що така робота повинна здійснюватися фахово й систематично, з подальшим супроводом розвитку обдарованої особистості.

На думку опитаних працівників ЗЗСО, у процесі виявлення обдарованих учнів мають бути задіяні педагоги спільно з практичним психологами у закладах загальної середньої освіти, самостійно обираючи інструментарій (54,82 % опитаних) або за єдиними стандартами (32,98 % опитаних). 5,87 % педагогічних працівників переконані, що діагностика обдарованості в освітньому процесі не потрібна (див. рис. 4).

Рис. 4. Розподіл відповідей працівників ЗЗСО на питання «Виявленням обдарованих учнів, на Вашу думку, мають займатися»

Як і в попередньому випадку, педагоги вважають необхідною діагностику обдарованості учнів, утім відмічають, що цю роботу ускладнює відсутність загальноприйнятих стандартів діагностики, а також надмірна завантаженість вчителів. Зважаючи це, на думку опитаних, виявлення обдарованих учнів не повинно бути обов'язковим в освітньому процесі, і здійснюватися за потребою і можливістю закладу проводити таку роботу.

Опитувані працівники ЗЗСО також зауважували доцільність залучення закладами освіти профільних фахівців для ідентифікації обдарованості: *«Практичні психологи в умовах неповного навантаження та відсутності технічних можливостей не в змозі надати якісні результати, тому доцільним би було централізоване онлайн-тестування кваліфікованими фахівцями саме в цій сфері»*, *«Ідентифікація обдарованості в освітньому процесі не доцільна. Це не робота закладів освіти. Повинні бути спеціалізовані служби»*, *«Тестування обдарованої дитини – це спеціалізована робота. Бажано, щоб дитину тестував дитячий психолог, переважно з досвідом роботи у сфері тестування обдарованих дітей»*.

У той же час, непоодинокі були твердження про те, що діагностика обдарованості не потребує взагалі залучення психологічної служби, є справою простою і може (має) здійснюватися виключно вчителями: *«Кожний педагог виявляє самотійно. Психологію ми всі вивчали»*, *«Це не поле діяльності психолога»*, *«Обдаровану дитину можна виявити впродовж начального процесу. Педагог спостерігає і бачить схильність того, чи іншого учня до зацікавлення тим чи іншим предметом, або в позаурочний час під час екскурсій, заходів до свят»*, *«Якщо дитина обдарована, то це видно зразу після першого спілкування з нею»*, *«Одаренність тестами психолога не определяется»*, *«Не бачу доцільності роботи психолога в даному питанні»*.

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНOSTI

Відповідаючи на запитання *«Що, на Вашу думку, варто зробити, якщо у Вашому класі навчається обдарований учень (учениця)?»*, більшість опитаних працівників закладів освіти зійшлися на думці що найбільшим доцільним є обговорення з колегами та батьками дитини особливостей організації навчання (див. табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл відповідей на питання *«Що, на Вашу думку, варто зробити, якщо у Вашому класі навчається обдарований учень (учениця)?»* (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді), %

Відповідь	Працівники			
	ЗЗСО	ЗДО	ЗПО	ЗПТО
Обговорити з колегами особливості організації навчання	58,31	46,51	30,69	50,43
За можливості самостійно організувати індивідуалізований освітній процес	25,84	12,13	32,67	36,75
Поговорити з батьками щодо індивідуалізації навчального процесу	37,53	44,19	40,59	23,08
Поговорити з учнем (ученицею) щодо організації навчального процесу	32,85	25,58	34,65	32,48
Координувати свою роботу з практичним психологом	19,23	32,56	31,68	23,93
Нічого додатково не варто робити	5,43	8,72	10,89	6,84

При цьому багато респондентів зауважували доцільність налагодження роботи з обдарованими дітьми у першу чергу на державному рівні: *«Варто мати спеціальні заклади освіти для обдарованих дітей»*, *«Такі діти повинні навчатись у спеціалізованих закладах»*, *«Варто запровадити єдині стандарти роботи з обдарованими, підкріплені наказами та оплатою додаткової роботи»* тощо.

Окрім того, учасники опитування відмічали успішний досвід залучення обдарованих учнів до гурткової роботи в позаурочний час, а також олімпіад, змагань та конкурсів різних рівнів.

Не менш важливим, на думку опитаних педагогічних працівників ЗЗСО, є коригування навчальних матеріалів для задоволення освітніх потреб обдарованих учнів. Вчителі поділилися, що коригують матеріали щоденно (21,13 %), декілька разів на тиждень (17,21%), декілька разів на місяць (23,74%) чи декілька разів на рік (25,72%).

Найбільш ефективним для задоволення освітніх потреб обдарованих учнів, на думку опитаних працівників ЗЗСО, є завдання різного рівня складності (57,58%), творчі завдання й оцінка розвитку обдарованості в динаміці (51,35%), рекомендувати додаткову літературу для самостійної роботи (53,23%) та рекомендувати додатково позашкільні заняття (22,51%). Не коригують додатково навчальні матеріали для задоволення освітніх потреб обдарованих учнів 6,64 % опитаних. З них 3,81% не мають такої можливості, а 2,83% вважають недоцільним. Таким чином, переважна більшість опитаних

педагогічних працівників переконані у важливості коригування навчальних матеріалів для різних груп учнів.

При цьому третина опитаних учнів (32,93%) і майже половина опитаних батьків (46,17%) не впевнені у тому, чи коригують вчителі навчальні матеріали для різних груп учнів у їх класі. 40,7% опитаних учнів зауважили, що їх вчителі тим чи іншим чином коригують на уроці навчальні матеріали для учнів (див. додаток 9). Деякі опитувані зауважували про складність такої роботи на уроці: *«... у рамках шкільної освіти неможливо корегувати для всіх, тому треба орієнтуватися на основну масу...»*, *«И как можно корректировать материалы, если в одном классе 34 человека? Тут хоть бы необходимый минимум успеть дать»*.

У той же час, переважна більшість опитаних батьків (61,66%) та учнів (78,08%) зазначили, що більшість вчителів (викладачів) добре викладають свій предмет і мотивують до навчання (див. рис. 5). Варто зауважити непоодинокі ремарки опитаних щодо складнощів організації навчання в умовах карантинних обмежень, що накладає відбиток на успішність учнів та їх мотивацію до навчання. Опитувані також зазначали, що багато вчителів відмінно викладають свій предмет, але не мотивують учнів: *«Я вважаю, що більшість викладачів добре викладають свій предмет, але не мотивують до навчання»*, *«Викладають свій предмет добре але мотивують та до навчання зрідка та не всі»*, *«Не всі можуть захопити своїм предметом»* тощо.

Батьки та учні також зауважували на спільній відповідальності в мотивації до навчання усіх учасників освітнього процесу: *«До вчителів мого сина жодних претензій немає, але ледача дитина є ще те випробування для мами перфекціоністки»*, *«Это невозможно в условиях настоящей системы образования, ответственность и на родителях»*, *«Часто, але в мене такої мотивації не багато»*.

Непоодинокі зауваження до фаховості окремих педагогічних працівників, як то: *«Деякі вчителі – лише самостійні роботи, діти готуються за підручником, на уроці належної підготовки нема»*, *«Є професіонали, є дилетанти...»*, *«Дитина відзивається про уроки англійської мови як про не цікаві і не результативні»*. У той же час, дуже багато опитаних батьків і учнів зазначають про окремих педагогічних працівників як надзвичайно компетентних професіоналів, захоплених своєю роботою: *«Л. В. – вчитель від Бога, яка дійсно мотивує до навчання»*, *«Однозначно ТАК! І. М. – золотий фонд, без сумнівів»*, *«Учительница по английскому языку, превосходна! Никогда не замечала что у меня есть бешеное желание знать язык...»*, *«О. О. дуже розумний вчитель, а не як інші»*, *«Вчителі математики та інформатики чудові, приємні, розумні люди!!!»*, *«С. В., химия лучше всего»*, *«І М. – топ!!!»*, *«Всі мої вчителі, на мою думку, геніальні...»* тощо.

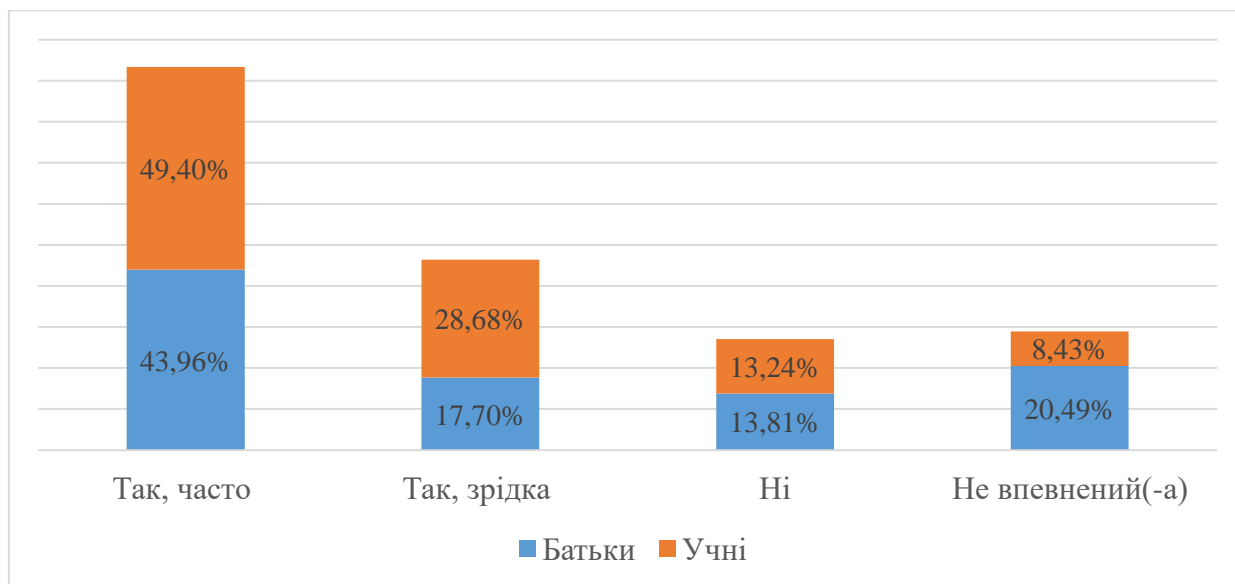

Рис. 5. Розподіл відповідей на питання «Чи можете Ви сказати, що більшість вчителів (викладачів) добре викладають свій предмет і мотивують до навчання?»

Ми поцікавилися також чи знайомі здобувачі освіти та їх батьки з можливостями додаткової освіти, наукової освіти для обдарованих учнів (див. рис. 6). Більшість опитаних учнів (69%) та батьків (72,28%) зазначили, що знайомі з роботою спортивних, музичних, художніх тощо шкіл. Знайомі з роботою Малої академії наук України 7,77% опитаних батьків та 20,06% учнів. У той же час більше половини опитаних працівників ЗЗСО (52,29%) переконані, що їх учні знайомі з діяльністю МАН України. 7,3 % опитаних учнів поділилися, що беруть участь у беруть участь у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт, відвідують спортивні, музичні, художні школи, театральні студії, беруть участь в конкурсах, змаганнях та фестивалях різних рівнів.

Опитані педагогічні працівники зауважили, що їх учні переважно беруть участь в роботі шкільних гуртків, відвідують школи мистецтв, музичні, художні та спортивні школи. Окремо говорили про участь в літніх мовних таборах, учнівських конкурсах та турнірах, предметних олімпіадах, як то: Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка, Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, конкурси «Кенгуру», «Бєбрас», «Лєвєня», «Колосок», Інтернет-олімпіади «На Урок» тощо. Деякі педагоги відмічали надмірну завантаженість учнів подібними заходами, зауважуючи, що це лише відволікає учнів від навчання: *«Це зайве, просто заважає освоєнню навчального матеріалу»*, *«Окрім грантів, все інше рудимент освіти»*.

Варто також зауважити, 3,97% опитаних учнів та 6,78% опитаних батьків відповіли, що вони взагалі не знайомі з можливостями додаткової освіти, наукової освіти для обдарованих учнів: *«Такое есть? До нас видимо не доходит эта информация»*, *«Не знайомі. В нашому селищі немає можливості з цим ознайомитися!»*, *«Це питання мало освітлено у інформаційному просторі Це питання мало освітлено у інформаційному просторі»*, *«Я впевнена що більшість*

батьків не знають, бо в мільйоні інформації неможливо знайти потрібну!», «Школа не надає жодної інформації. пошук конкурсів проводжу самостійно - міжнародні, всеукраїнські, міські».

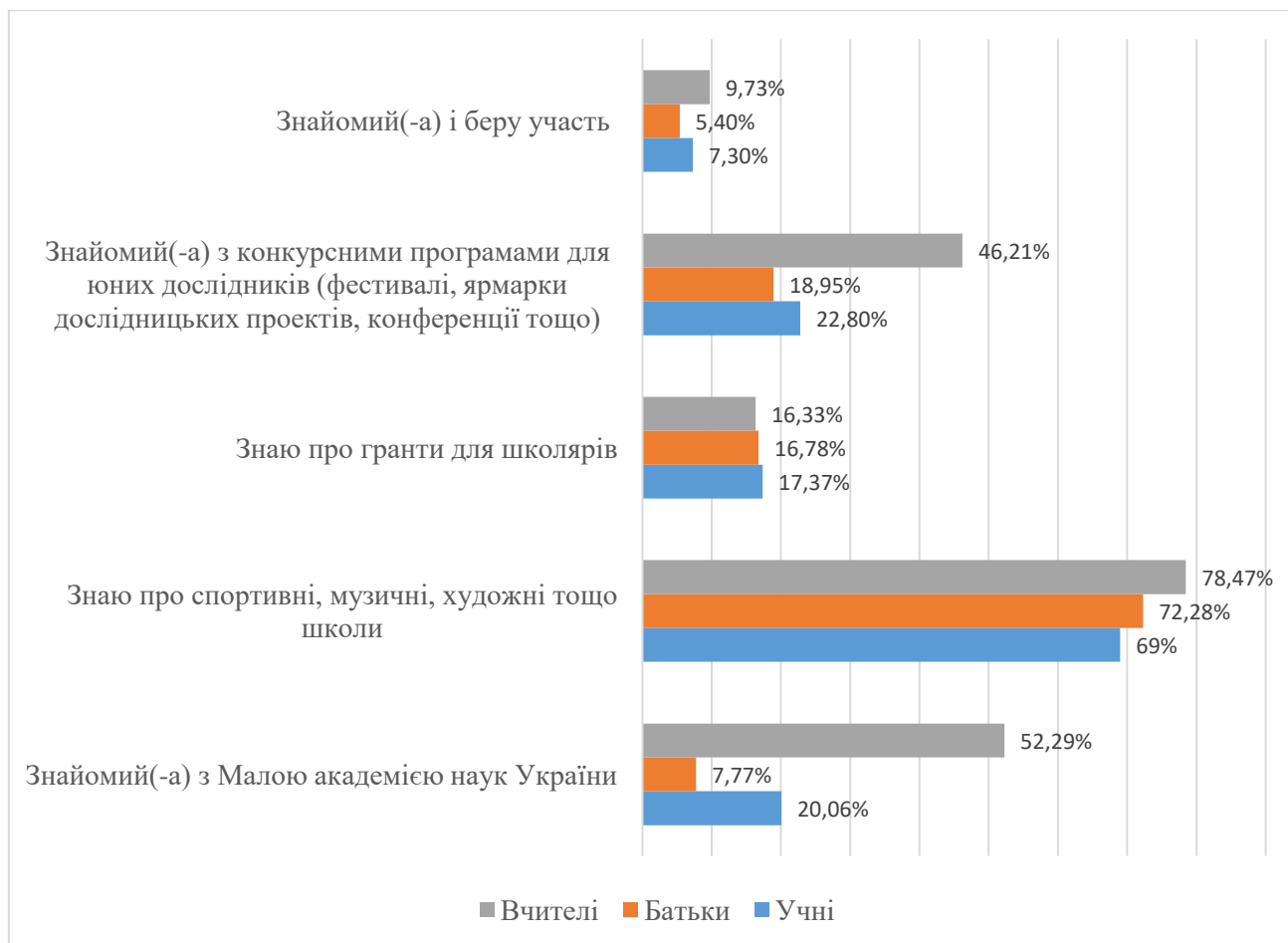

Рис. 6. Розподіл відповідей на питання «Чи знайомі Ви з можливостями додаткової освіти, наукової освіти для обдарованих учнів?» (Питання для батьків: «Чи знайомі Ви з можливостями додаткової освіти, наукової освіти для обдарованих учнів?») Питання для педагогічних працівників: «Чи знайомі Ваші учні з можливостями додаткової освіти, наукової освіти для обдарованих учнів?»)

ПОТРЕБИ БАТЬКІВ ТА ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ЩОДО ДІАГНОСТИКИ ТА СУПРОВОДУ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

На думку опитаних працівників закладів освіти, труднощі ідентифікації обдарованих учнів найчастіше пов'язані з відсутністю методичного забезпечення та браком часу на організацію та проведення діагностики обдарованості – так відповіли 46,6% респондентів (див. табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл відповідей на питання «Труднощі ідентифікації обдарованих здобувачів освіти найчастіше пов'язані з» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді), %

Відповідь	Працівники				
	ЗЗСО	ЗДО	ЗПО	ЗПТО	ЗВО
Відсутністю методичного забезпечення діагностики обдарованості	47,88	41,86	38,61	34,19	30,23
Складністю діагностичних процедур	24,26	21,51	23,76	29,06	26,36
Браком часу на організацію та проведення діагностики обдарованості	46,6	39,53	33,66	42,74	46,14
Відсутністю можливості підвищити кваліфікацію з цього питання	16,05	39,5	27,72	18,8	15,91
Діагностика обдарованості не потрібна в освітньому процесі	6,34	8,72	11,88	11,97	14,1

Респонденти зауважували складність наявних методів ідентифікації обдарованості, а також що вони вимагають відповідної кваліфікації і рівня навчання фахівця, відтак діагностика обдарованості в освітньому процесі є складною для закладу освіти: *«Наявні методи ідентифікації обдарованості дуже складні, вимагають високої кваліфікації і рівня навчання дослідника», «У школі відсутній психолог»*. Окремо відмічали надмірну завантаженість вчителів, відсутністю фінансування гурткової роботи в школі, відсутністю практичного психолога (або його недостатню кваліфікацію).

Невеликий відсоток опитаних педагогічних працівників (близько 1 %) впевнені у тому, що діагностика обдарованості не потребує додаткових знань чи кваліфікації і окремо не повинна проводитися: *«Немає труднощів, кожен класний керівник чи просто викладач це помітить неозброєним поглядом», «Розумний педагог не може не помітити обдарованих учнів», «Для опытного учителя не составляет трудности выявит талантливого ученика», «Гадаю, в цьому процесі не повинно виникати труднощів, потрібно лише увага», «Обдаровані учні будуть ідентифіковані завжди», «Ми просто бачимо обдарованих учнів», «Ідентифікація обдарованої дитини не є складною»*.

Таким чином, аналіз відповідей педагогів щодо розуміння обдарованості та критеріїв її прояву показав важливість обґрунтування зовнішніх (об’єктивних) та внутрішніх критеріїв визначення обдарованості. Найпоширенішим, та, водночас, найбільш простим у використанні, за результатами опитування, є зовнішні критерії – перемоги в олімпіадах, конкурсах та змаганнях різних рівнів.

Високі результати психологічної (психолого-педагогічної) діагностики як критерій виявлення обдарованості значно рідше використовуються опитаними, що, з одного боку, свідчить про брак таких методик, а з іншого – актуалізує проблему підготовки, підвищення кваліфікації працівників закладів освіти з питань виявлення та розвитку обдарованості.

Говорячи про труднощі супроводу розвитку обдарованої особистості, опитувані працівники ЗЗСО найчастіше зауважували брак часу та ресурсів для організації відповідної роботи з обдарованими дітьми – так відповіли 72,63% опитаних (див. табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл відповідей на питання «Труднощі супроводу розвитку обдарованості найчастіше пов’язані з» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді), %

Відповідь	Працівники			
	ЗЗСО	ЗДО	ЗПО	ЗПТО
Відсутністю необхідного методичного забезпечення	46,85	59,88	39,6	67,52
Браком часу та ресурсів для організації відповідної роботи з обдарованими дітьми	72,63	48,84	64,36	31,62
Відсутністю можливості підвищити кваліфікацію з цього питання	14,21	17,44	19,8	24,79
Відсутність підтримки керівництва	3,31	7,56	10,89	6,84

При цьому багато опитаних вчителів відмічають брак (або застарілість) матеріально-технічних ресурсів закладів освіти, велику наповнюваність класів, відсутність вільного часу у педагога для підготовки та проведення додаткових занять з учнями, брак гурткової роботи у школі. Непоодинокі також зауваження про відсутність фінансування такого напрямку роботи: «Ця робота не фінансується», «Додаткова робота має додатково оплачуватися», «Відсутність фінансової мотивації вчителя» і т. п.

Окрім того, опитувані педагогічні працівники зауважують брак часу в учнів, відсутність підтримки з боку батьків, надмірну регуляцію роботи вчителя: «Вчителі бояться, що за відхилення від програми їм винесуть догану, або звільнять, от і виконують теорію за шаблоном», «Заважають постійні зміни в організації освітнього процесу», «Відсутність підтримки обдарованої дитини батьками», «Завантаженість обдарованих учнів, перевтома, оскільки таких учнів мало, а вимог до педагогів і результатів шкільних олімпіад багато» тощо.

Найбільш актуальним для впровадження в закладах освіти, на думку опитаних працівників ЗЗСО (див. табл. 6), є методичні засоби підтримки та розвитку різних видів обдарованості (44,12%), а також інструментарій і

методичні засоби діагностики та моніторингу різних видів обдарованості (57,39%). При цьому більшість опитаних відмічають надмірну завантаженість усіх учасників освітнього процесу, 38,29% опитаних зазначили, що працівники закладів освіти мають дуже високу завантаженість, щоб спеціально організувати роботу з обдарованими учнями: *«Бракує спеціальної служби, яка б займалась обдарованими дітьми, все звалили на педагогів. Здорове харчування на педагогах, обдаровані на педагогах, участь у конкурсах, виховна робота. За все відповідає педагог і в усьому винен. І це все за 350 гривень в місяць, що платять за класне керівництво»*.

Таблиця 6

Розподіл відповідей на питання «На Вашу думку, найбільший затребуваним нині є підготовка та упровадження» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді), %

Відповідь	Працівники				
	ЗЗСО	ЗДО	ЗПО	ЗПТО	ЗВО
Інструментарію, методичних засобів діагностики різних видів обдарованості	35,59	29,65	24,75	24,79	28,64
Інструментарію, методичних засобів моніторингу обдарованості	21,8	21,51	19,8	12,82	17,95
Методичних засобів підтримки та розвитку різних видів обдарованості	44,12	35,47	43,56	43	40,91
Курсів підвищення кваліфікації для педагогічних працівників і практичних психологів, соціальних педагогів з ідентифікації та супроводу розвитку обдарованості учнів	26,1	28,49	32,67	36,75	30,23
Основні труднощі пов'язані лише з браком часу та ресурсів для організації роботи з обдарованими дітьми	28,06	23,84	34,65	32,48	30
Існуючі наукові та науково-методичні розробки, що присвячені проблемі виявлення і розвитку обдарованих дітей і молоді, задовольняють потреби практиків	4,03	1,74	4,95	5,13	5,45

У цей же час 18,06% опитаних працівників ЗЗСО зауважили, що працівники закладів освіти частіше відчують брак знань і умінь в оцінці обдарованості учнів, а 40,5% – помічають прояви обдарованості учнів, але не можуть їх оцінити через те, що не володіють необхідними для цього критеріями. Ще 7,02% педагогічних працівників, на думку опитаних, не розуміють, що таке обдарованість, як її розпізнавати і для чого це робити, 15,77% потребують більш

глибоких знань про обдарованість і обдарованих учнів. 11,69% вважають, що розмови про обдарованість – прерогатива науковців, адже кожна дитина обдарована.

Окремо учасники опитування зауважували, що педагогічні працівники не мають додаткових ресурсів для допомоги обдарованим учням: *«Мають дуже високу завантаженість, щоб спеціально організувати роботу з обдарованими учнями, і не мають бажання (не бачать сенсу і т. п.), не мають можливості – у класи садять по 35-38 учнів, а потім ведуть розмови про розвиток обдарованості. Наведіть лад з дотриманням норм», «Немає мотивації, бо зусилля, які докладає педагог ніяк не компенсуються та не винагороджуються, або занадто мало винагороджуються», «Занадто багато паперової роботи. Складання звітів займає більше часу, ніж сама робота», «Кожен має займатись своєю справою, у вчителя просто не достатньо часу для надання потреб».*

Непоодинокі також згадки про брак підтримки від батьків обдарованих учнів та самих дітей: *«Педагоги не завжди можуть переконати батьків у потребі розвитку обдарованості», «Обдарованість не завжди означає готовність самого учня до поглибленої роботи над розвитком своїх здібностей»* тощо.

При цьому третина опитаних (31,61%) переконані в тому, що тісна взаємодія з науковцями – фахівцями в галузі виявлення та розвитку обдарованих дітей і молоді надає можливість кардинально покращити роботу з обдарованими вихованцями і учнями в закладах освіти. 20,7% опитаних працівників ЗЗСО зауважили, що регулярно використовують в роботі розробки з проблем обдарованості дітей і молоді науковців Національної академії педагогічних наук України.

Окремо педагогічним працівникам пропонувалося питання про мотивацію працювати з обдарованими учнями. Відповідаючи на питання **«Що могло б мотивувати Вас додатково займатися супроводом розвитку обдарованості учнів?»**, опитані відмітили важливість підтримки батьків – це вказали 38,57% респондентів (див. рис. 7). Важливим також є підтримка від МОН, ІППО чи адміністрації школи (30,63% опитаних). З тих чи інших причин не хочуть взагалі займатися супроводом розвитку обдарованості учнів 1,65% опитаних працівників ЗЗСО.

Педагоги зауважували надмірну завантаженість сучасного вчителя, що заважає якісній роботі як з обдарованими учнями, так і з учнівським загалом: *«Навантаження на вчителів завелике. Менше навантаження дозволило б супроводити дітей більш усвідомлено. Це теж час і мої внутрішні ресурси, які потрібно відновлювати», «Менше навантаження, бо при 30 годинах на тиждень вже дихати не хочеться. А молодих педагогів щось черга на роботу не стоїть, вакансій стільки, що жах», «Важлива де бюрократизація освіти, вивільнення часу педагогів»* та брак ресурсів для організації роботи: *«Наявність сучасного технічного обладнання (на листочку, на дошці або «на пальцях» реалізувати освітні задачі дуже складно)».*

Найважливіше, на думку більшості опитаних працівників ЗЗСО, є розробка та упровадження державної програми (концепції) підтримки та розвитку дитячої обдарованості (56,86% респондентів). Зокрема, учасники опитування

зауважували: «Без державної програми працювати тяжко, все на особистих контактах», «Робота з обдарованими дітьми в школі повинна бути поставлена на такий же рівень, як і інклюзивне навчання. Навчання повинні проводити підготовлені вчителі, які знають методичку роботи з обдарованими дітьми та мають бути прикріплені до них».

Зауважимо, непоодинокі були зауваження працівників ЗЗСО щодо доцільності організації окремих закладів освіти для обдарованих учнів, залучення фахівців спеціально для роботи з цією когортою: «Робота можлива якщо це буде школа спеціально для обдарованих дітей, а не загальноосвітня, де практично неможливо проводити якісні уроки для всього класу + якісно та ґрунтовно працювати над розвитком обдарованості одного учня», «Цим повинні займатись окремі педагоги», «З обдарованими індивідуально працювати в позаурочний час повинні фахівці, а вчитель повинен навчати всіх дітей», «Я, як вчитель, повинна навчати всіх учнів. Не повинна виокремлювати тільки обдарованих. А слабші діти не повинні страждати».

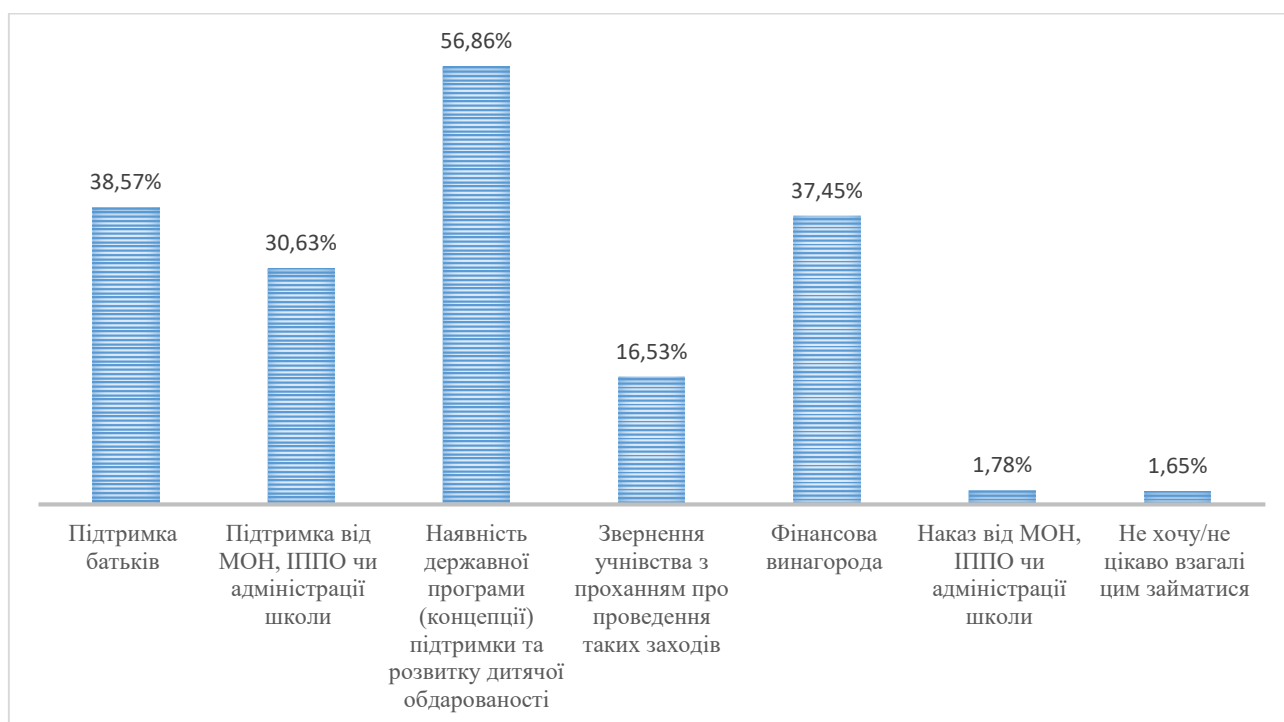

Рис. 7. Розподіл відповідей педагогічних працівників на питання «Що могло б мотивувати Вас додатково займатися супроводом розвитку обдарованості учнів?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Ми поцікавилися також запитами педагогічних працівників щодо роботи з обдарованими дітьми та молоддю. Прикметно, що хоча у попередніх питаннях, що стосувалися роботи з обдарованими учнями, багато працівників ЗЗСО відповідали, що вони мають достатньо знань й умінь, водночас перераховані заходи із підвищення кваліфікації та методичних матеріалів є корисними для більшості респондентів (див. рис. 8). Так, для опитаних працівників ЗЗСО корисними та скоріше корисними є ознайомлення з досвідом інших колег (96,04%), посібники та інші матеріали для проведення занять з обдарованими

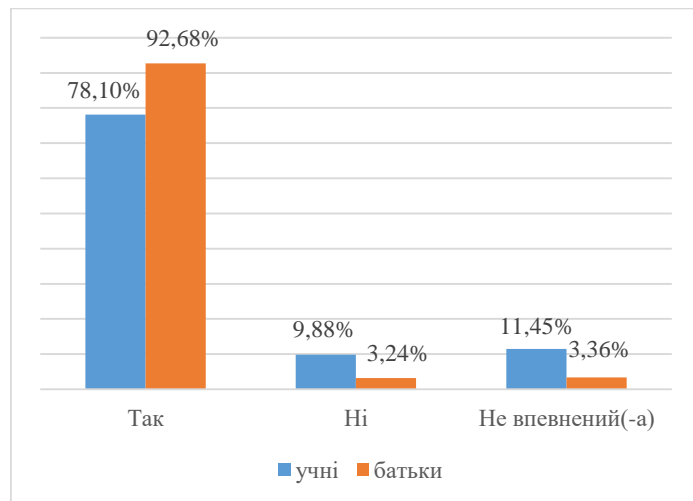
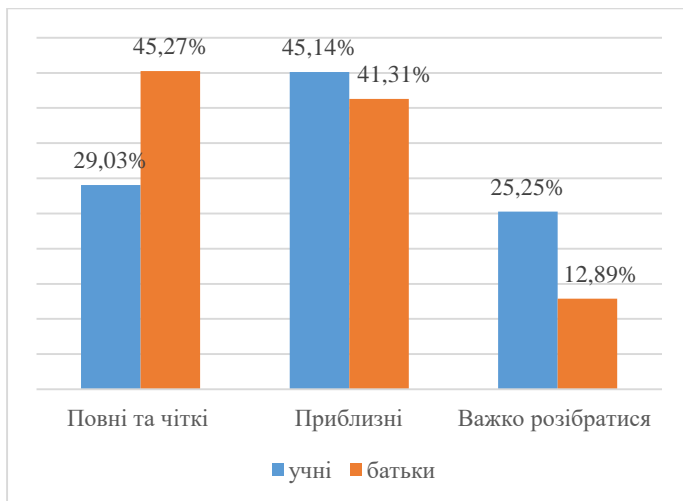
учнями (94,82%), тренінги з концептуальних підходів і методики роботи з обдарованими учнями (92,75%), курси підвищення кваліфікації з теми ідентифікації та супроводу розвитку обдарованості учнів (89,43%), методичні засоби підтримки та розвитку різних видів обдарованості (95,91%), методичні засоби моніторингу обдарованості (91,33%), методичні засоби діагностики різних видів обдарованості (95,71%).

Рис. 8. Розподіл відповідей педагогічних працівників на питання «Як Ви вважаєте, наскільки корисними для Вас були б такі заходи або допоміжні матеріали щодо діагностики та супроводу розвитку обдарованості учнів?»

Ми поцікавилися також у батьків та учнів їх запитам, зокрема, наскільки гарно вони себе знають (знають своїх дітей) та чи хотіли б вони дізнатися більше про себе (своїх дітей). Результати опитування представлені на рис. 9.

Як видно з рис. 9, лише 29,03% опитаних учнів переконані, що мають повні та чіткі уявлення про себе, свої здібності та особливості характеру. Майже половина опитаних (45,14 % учнів та 41,31% батьків) констатували, що мають приблизні уявлення про свої особливості (особливості особистості своєї дитини). Зокрема, опитувані зауважували: «Я вообщє не понимаю кто я и для чего я существую», «Я б сказала дуже важко розібратися у собі я не можу зрозуміти чим у подальшому житті я хочу займатися. Я не знаю як знайти себе і зрозуміти свої думки інтереси та захоплення», «Я не розібралася у собі», «Моя дитина – підліток з підлітковою кризою, тому зараз я не можу відповісти на це питання. Хоча ще півроку тому я мав чіткі уявлення про характер та здібності дитини».

Які Ваші уявлення про власні здібності, особливості характеру?

Чи хотіли б Ви дізнатися більше про власні особливості, сильні та слабкі сторони?

Рис. 9. Розподіл відповідей на питання «Які Ваші уявлення про власні здібності, особливості характеру?» (питання для батьків: «Які Ваші уявлення про здібності, особливості характеру Вашої дитини?») та «Чи хотіли б Ви дізнатися більше про власні особливості, сильні та слабкі сторони?» (питання для батьків: «Чи хотіли б Ви дізнатися більше про особливості, сильні та слабкі сторони Вашої дитини?»)»

Для переважної більшості опитаних батьків та учнів корисною є психодіагностична та консультативна робота, що допоможе самопізнанню. Так, 78,1% опитаних учнів заявили, що хотіли б дізнатися більше про власні особливості, сильні та слабкі сторони: «Я б хотіла розібратися в своєму психоемоційному стані», «Так я хочу стати ідеальним і для того мені треба знати про себе більше». Для 92,68 % опитаних батьків також була б корисною додаткова інформація про особливості, сильні та слабкі сторони їх дітей: «Допомога фахівця у цьому була б корисною», «Дитина постійно змінюється, завжди корисно дізнатися більше».

ПОГЛЯДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ, ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ТА БАТЬКІВ РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ

Ми поцікавилися у респондентів їх думкою на розвиток системи освіти в Україні. Відповідаючи на питання **«Чи відповідає сучасна система освіти України вимогам сьогодення?»** більшість опитаних учнів (55,87%) та працівників ЗЗСО (51,47%) впевнені або скоріше впевнені в тому, що сучасна система освіти відповідає вимогам сьогодення, тоді як серед опитаних батьків такий відсоток значно менший – 37,08% респондентів (див. рис. 10, додаток 10). 62,07 % опитаних батьків переконані, що сучасна система освіти не відповідає вимогам сьогодення. Зокрема, вони зауважували невідповідність змісту освіти шкільним програмам, перевантаженість учнів, відсутність необхідного обладнання шкільних кабінетів: *«Много лишней информации. Я считаю что после 5-го класса необходимо индивидуально подбирать материал для обучения, опираясь на особенности характера и тяги к определенному виду знаний»*, *«Если нашу школу отнести к «стандартным», то увы и ах - это локомотив, тормозящий весь состав. ... Школа должна обучить: чтению, письму, грамоте, базовым принципам математики, геометрии и планиметрии. Нужно ориентироваться в физических, химических процессах, немножко знать об анатомии человека. Но углубляться в это стоит только в случае глубокого интереса учеников. История вышла за скобки, так как вся эта система обучает неправильно! Окончив курс истории ученики должны знать, что они - украинцы и живут на своей земле. Школа должна выявить сильные и слабые стороны каждого человека, помочь найти вектор развития и НАУЧИТЬ САМООБРАЗОВАНИЮ И ЗАИНТЕРЕСОВАННОСТИ. В будущем люди будут работать только головой»*, *«Система освіти, підручники та програма – жахливі»*. Окремо опитувані батьки зауважували, що перехід на дистанційне навчання у зв'язку з пандемією COVID-19 негативно вплинув на якість шкільної освіти.

У свою чергу учні, які взяли участь в опитуванні, відмічали також складність навчальних програм і значний обсяг програмного матеріалу: *«...у наш час потрібно давати кожній дитині займатися своєю справою. Якщо взяти 2 групи по 100 вчених, і якщо 1 група буде знати все і потроху, то вона точно принесе менше користі, ніж група, у якій із 100 чоловік 20 на протязі усього життя вчать хімію, інші 20 фізику і т. д. Потрібно дати учням можливість вбрати непотрібні для них предмети (від 2 до 4), щоб збільшити кількість вільного часу для вивчення своєї діяльності»*, *«То, что мы учим, половина в жизни нам точно не пригодится»*, *«Ні тому що наука розвивається, суспільство та світ змінюється, а школи та освіта не змінюється»*, *«Не впевнена, багато лишньої інформації і мало мало потрібної»* і т. п.

Багато опитаних працівників ЗЗСО також відмічають суперечності шкільних програм, форм та змісту освіти, а також сильну завантаженість усіх учасників освітнього процесу, наприклад: *«Дуже багато протиріч!»*, *«На папері – да. В ділі – ні. Немає необхідного оснащення, що відповідатиме сучасним технологіям. Діти не мають підручників. Псують свій зір читаючи їх онлайн і т. д.»*, *«Зміст відповідає вимогам сьогодення, форма та критерії вимірювання*

норм – ні», «Просто грандіозно перевантажена програма», «За умови переповнених класів будь-яка сучасна система освіти не буде гарно працювати. І вчитель не має змоги здійснити індивідуальний підхід до кожного учня».

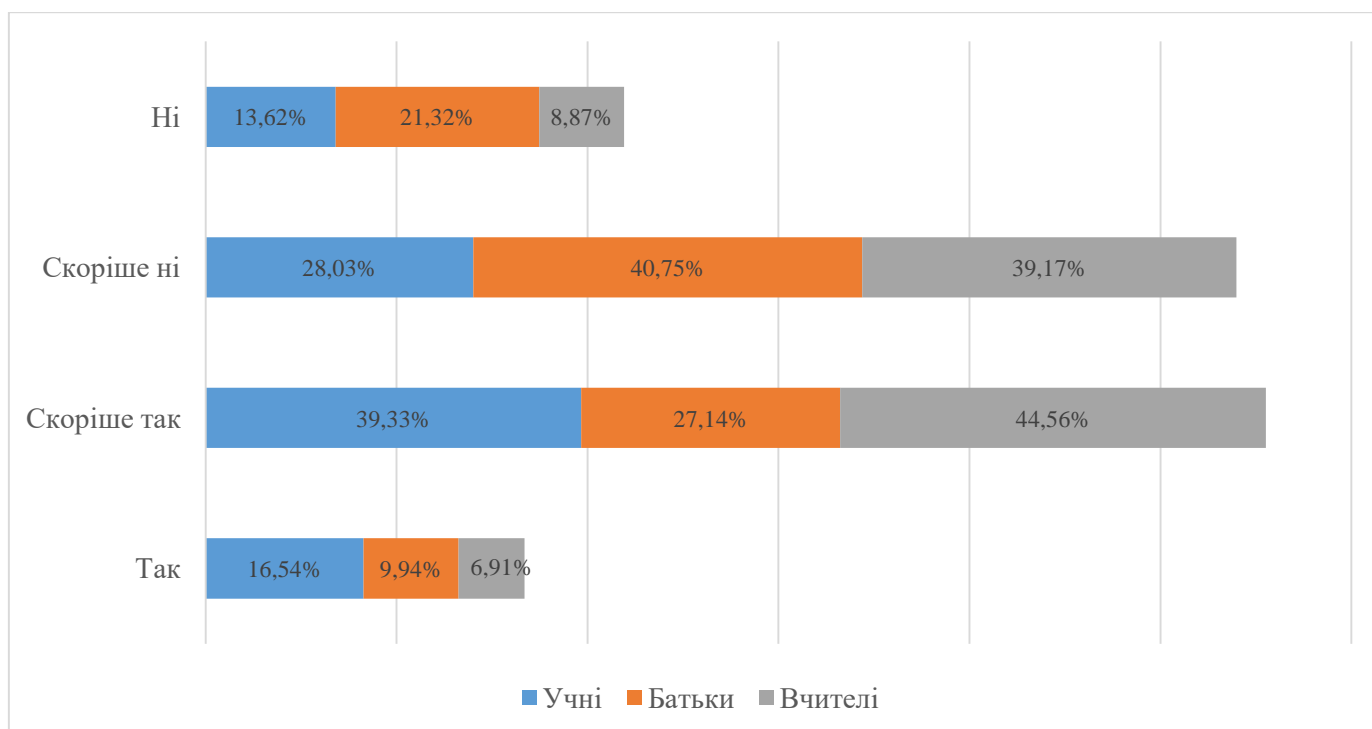

Рис. 10. Розподіл відповідей на питання «Чи відповідає сучасна система освіти України вимогам сьогодення?»

Половина опитаних батьків (51,43%) і учнів (49,88%), та третина опитаних педагогічних працівників (28,24%) переконані в тому, що розвиток системи освіти в Україні пов'язаний перш за все із розвитком формальної освіти (див. рис. 11). Найменше опитаних схильні пов'язувати перспективи системи освіти із розвитком дистанційної складової (21,58% учнів, 14,45% батьків та 18,84% вчителів). Безперечно, на результати опитування вплинув власний досвід дистанційного навчання усіх учасників освітнього процесу. Варто зауважити, опитані учні найменш критично оцінювали дистанційне навчання, відмічаючи багато його переваг, як то: доступність, свобода вибору темпу навчання і часу навчання. Водночас багато опитаних батьків негативно відгукувалися про розвиток системи освіти в Україні в контексті карантинних обмежень для запобігання поширенню COVID-19: «Учебный процесс скорее деградирует, и детей не стремятся обучать в достаточном объеме», «Нет развития, вырачивают «стадо» прикрываясь карантином», «Розвитку немає. 35 хвилин урок, що це за розвиток. Дистанційна освіта – це ганьба нової системи» тощо.

У свою чергу, багато працівників ЗЗСО зауважували також, що розвиток системи освіти також пов'язаний із матеріально-технічним забезпеченням навчальних закладів, створенням відповідних умов для навчання, узгодженням змісту навчальних програм: «Зменшення навантаження на вчителів – менше паперів, менші класи», «Фінансове забезпечення!», «Програма не по віку дітей, багато зайвого», «... розвиток якщо і відбувається, то лише завдяки вчителям,

які тягнуть на собі все самі», «Розвиток освіти пов'язаний із впровадженням інноваційних технологій!».

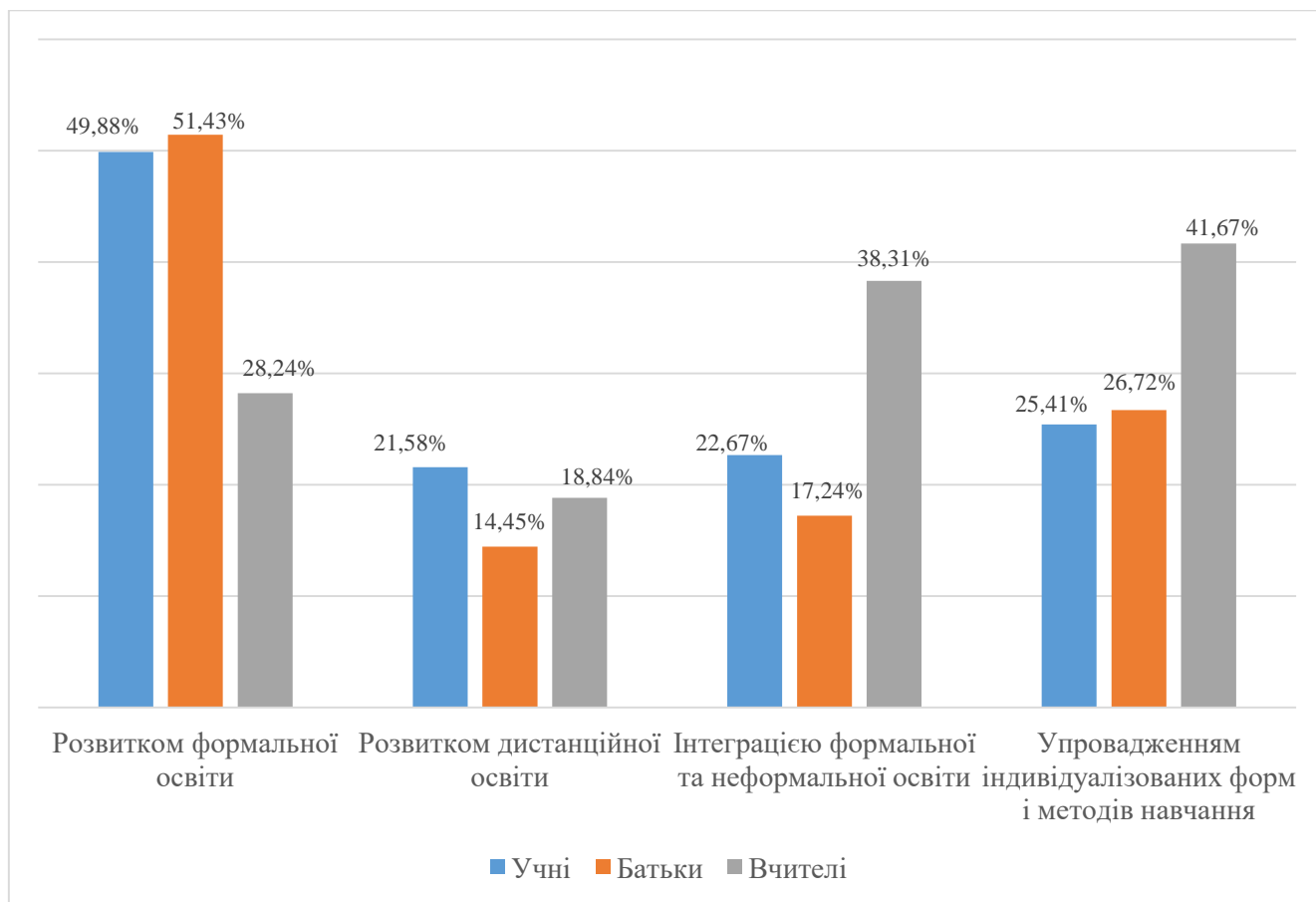

Рис. 11. Розподіл відповідей на питання «Розвиток системи освіти в Україні, на Вашу думку, пов'язаний із» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Розмірковуючи про зміни, необхідні шкільній освіті (див. рис. 12, додаток 11), більше половини опитаних батьків (54,91%) та учнів (52,74%) вважають корисним розвиток у здобувачів освіти м'яких навичок (soft skills) під час вивчення шкільних дисциплін.

Багато батьків – учасників опитування зауважували важливість традиційного «очного» навчання в школі і негативні наслідки тривалої дистанційної освіти: «Тільки очне навчання має бути пріоритетом», «Діти мають бути в соціумі, навчання має бути традиційним для того, щоб матеріал засвоювався, без впровадження будь-яких інших форм навчання», «Онлайн навчання - це крах знань для учнів» тощо.

Варто зауважити також численні ремарки батьків щодо більш якісної, у порівнянні із сучасною, освіти в минулому: «Повернути минулу систему освіти», «Убрать НУШ, вернуть буквари, и систему старую обучения», «Вернуть образование Советского союза», «Повернутися до навчальних програм десь на 10 – 20 років назад, коли було достатньо приділено часу і навчанню і розвитку учнів в стінах школи, а не на плечі батьків», «Вернуть как было в 2000-х годах», «Вернуть как было 80-90х годах, программу ту, форму обучения ту» тощо.

Окрім того, значна частина батьків відмічає складність навчальних програм, великий обсяг предметів і програмного матеріалу, вважаючи за доцільне скорочення тем і спрощення викладу: «Убрать бесполезные предметы ОБЖ и т.п., уровень информатики повысить», «Чотири рази на тиждень по 8 уроків. Дитина приходять зі школи вчить урок. Це 12 год робочого часу, так не можна, я доросла людина і мені важко робить по 12 годин», «Варто переглянути навчальні програми та зменшити навчальне навантаження на дітей. Бо, чесно кажучи, після 6-7 уроків не завжди діти хочуть розвивати свою обдарованість», «Навчальна програма важка», «Жахливе навантаження!!! Діти не мають часу та фізичних сил після шкільних занять дійсно розвиватися, а саме відвідувати позашкільні секції». З іншого боку, чисельною також є група батьків, які незадоволені повнотою матеріалу й часом, відведеним на опанування важливими, на їх думку, предметами: «Необхідне збільшення годин на вивчення предметів, бо вже до урізалися, що жах. Не можна вивчати, наприклад, хімічні елементи першої групи, сьомої, восьмої групи за 45хв. Їх фізичні, хімічні властивості та інших», «Глибоке вивчення кожної дисципліни окремо, а не взагалі все та нічого», «Деякі предмети необхідно вивчати з більшою кількістю годин», «...Вернуть в школьную программу черчение» і т. п.

Рис. 12. Розподіл відповідей на питання «Які зміни, на Вашу думку, необхідні шкільній освіті?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

У свою чергу більшість опитаних працівників ЗЗСО (55,94%) переконані в необхідності зміни в навчальних програмах акцентів із засвоєння теоретичного матеріалу на практико орієнтованість. Опитувані також зазначали про низьке матеріально-технічне забезпечення більшості закладів освіти, що безперечно впливає на якість та доступність освіти: «Відсутнє наповнення кабінетів, біології, хімії, фізики необхідним обладнанням та приладами», «Необхідний швидкісний інтернет», «Сучасна техніка у кожному кабінеті», «Навіть проектор відсутній», «Початкова школа, 4 клас не забезпечені підручниками. Як дивитись дітям в очі?»; важливість удосконалення навчальних програм та наступності між ланками освіти: «Вернуть синхронизированность предметов, когда изученное на одном как раз используется на другом. Сократит материал на тех предметах, где приходится толочь воду в ступе», «Програми потребують узгодження між собою» тощо.

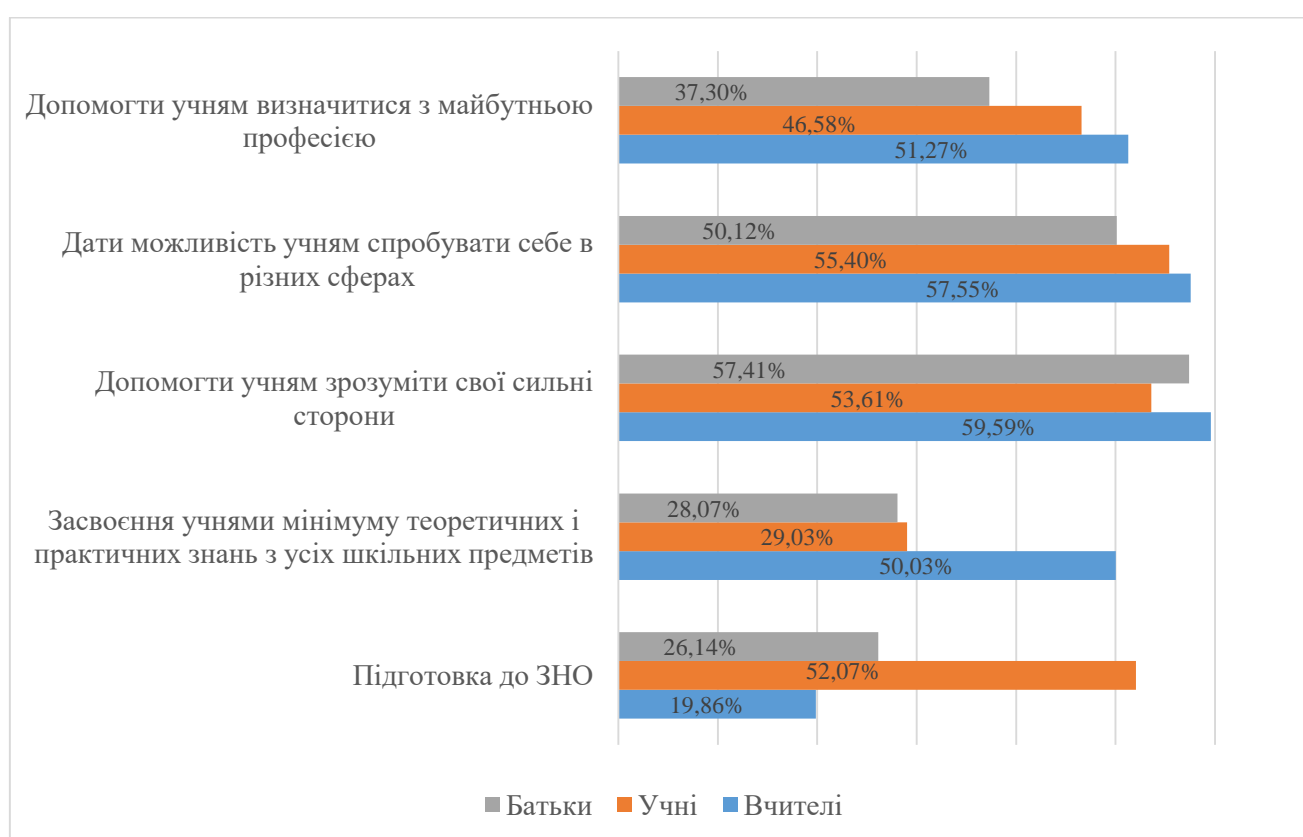

Рис. 13. Розподіл відповідей на питання «На що, на Вашу думку, має бути спрямована шкільна освіта?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

І педагогічні працівники, і учні, і батьки – учасники опитування, виявилися однастайними в думці, що шкільна освіта має допомогти учням зрозуміти свої сильні сторони, а також дати можливість здобувачам освіти спробувати себе в різних сферах (див. рис. 13, додаток 12).

Зауважимо, більше половини опитаних учнів (52,07%) також переконані в тому, що шкільна освіта повинна готувати учнів до зовнішнього незалежного оцінювання. Інші учасники опитування надавали цьому менше значення (19,86% опитаних працівників ЗЗСО та 26,14% батьків).

У свою чергу, половина опитаних працівників ЗЗСО (50,03%) вважають, що шкільна освіта має бути спрямована засвоєння учнями мінімуму теоретичних і практичних знань з усіх шкільних предметів. Поділяють цю думку 29,03% учнів та 28,07% батьків.

Розмірковуючи над змінами, які необхідні для ефективного розвитку обдарованості в закладах освіти, працівники закладів освіти, як і в попередніх відповідях, найчастіше згадували брак часу та ресурсів. Важливою також, на думку опитаних, є просвітницька робота для усіх учасників освітнього процесу – і педагогічних працівників, і учнів, і батьків: *«В першу чергу, розуміння і підтримка з боку керівників закладів освіти. Також, роз'яснювальна робота з батьками, і відповідна підготовка педагогічних працівників, спрямована на розпізнавання таких дітей і БАЖАННЯ ПРАЦЮВАТИ З НИМИ. Крім того, на мою думку, доцільно підвищити вимоги до якості і професіоналізму педагогічного персоналу», «Потрібна роз'яснювальна робота для батьків, вчителів, адміністрації. Відсутнє цілісне розуміння обдарованості».*

Ефективному розвитку обдарованості, на думку респондентів, сприятимуть державна підтримка обдарованих учнів та педагогічних працівників, академічна самостійність вчителів та відповідне методичне забезпечення: *«Было бы здорово, если бы учителя имели возможность в индивидуальной форме работать с одарёнными детьми. Но на это совершенно нет времени. Возможно, стоило бы пооткрывать в школах кружки по любимым предметам детей. Например, по физике можно сделать настолько увлекательную программу. Но, снова таки, оборудование?! Его нет», «Найбільш здібні діти потребують навантаження, яка була б під стать їх розумовим силам, але наша СЕРЕДНЯ школа, крім «СЕРЕДНЬОЇ» програми, найчастіше нічого їм запропонувати не може», «Потрібна фахова особа, що буде займатися окремо саме цим питанням», «Весь комплекс: від підготовки педагогів до методичного і матеріального забезпечення навчального процесу».*

ВИСНОВКИ

Педагогічні працівники, які взяли участь в дослідженні, мають значний досвід роботи з обдарованими учнями – 54,67% зауважили, що обдаровані учні є в кожному (майже кожному) класі, де вони викладають. Водночас педагогічні працівники неодноразово зауважували на складності виокремлення критеріїв та показників обдарованості.

Учасники опитування уявляють обдарованих учнів найчастіше як академічно та (або) творчо обдарованих, які характеризуються успішністю в одній або декількох сферах, легкістю засвоєння знань, глибиною розуміння та відтворення знань, цілеспрямованістю, самоорганізованістю тощо. При цьому опитані представники ЗЗСО зауважували багатоаспектність проявів обдарованості й труднощі ідентифікації обдарованої особистості в освітньому процесі.

Переважає більшість опитаних працівників ЗЗСО та батьків погоджується із твердженням, що виявлення обдарованих дітей та професійна оцінка особливостей їхньої обдарованості – важлива складова частина діяльності кожного педагога.

Більшість учасників дослідження (педагогічні працівники, батьки, учні) переконані у необхідності діагностики обдарованості в освітньому процесі й важливості затвердженого (рекомендованого) переліку діагностичних методик та методичних рекомендацій з проведення діагностики та інтерпретації результатів для кожного вікового періоду. Також неодноразово усі учасники опитування (і педагоги, і батьки, і учні) піднімали питання етичності спеціально організованої роботи з обдарованими дітьми та молоддю, зауважуючи можливі порушення рівності прав здобувачів освіти.

Найбільш оптимальним віком ідентифікації обдарованості, на думку більшості опитаних педагогічних працівників, є період 6–8 років. Про те, що діагностика обдарованості не потрібна в освітньому процесі, заявили 5,28 % педагогів. При цьому опитувані часто зауважують складність діагностичних процедур та (або) брак діагностичних методик, й відсутність відповідної кваліфікації.

Респонденти звертали увагу на важливості продовження цілеспрямованої роботи з підтримки та розвитку обдарованості учня після ідентифікації, наголошували на важливості моніторингу обдарованості протягом навчання учнів у школі. Водночас, педагогічні працівники відмічали важливість вибору навчальним закладом (практичним психологом, педагогами) часу й доцільності проведення такої роботи, звертаючи увагу на перевантаженість педагогічних працівників й неможливість виконання такої роботи якісно, якщо вона буде обов'язковою.

Важливим, на думку опитаних педагогічних працівників ЗЗСО, є коригування навчальних матеріалів для задоволення освітніх потреб обдарованих учнів. Найбільш ефективним, на думку респондентів, є завдання різного рівня складності, творчі завдання й оцінка розвитку обдарованості в динаміці, рекомендація додаткової літератури для самостійної роботи.

Більшість опитаних батьків та учнів зазначили, що їх вчителі (викладачі) добре викладають свій предмет і мотивують до навчання.

Працівники закладів освіти зауважили, що труднощі ідентифікації та супроводу розвитку обдарованої особистості найчастіше пов'язані з відсутністю методичного забезпечення та браком часу на організацію і проведення відповідної роботи з обдарованими дітьми. При цьому багато опитаних вчителів відмічають брак (або застарілість) матеріально-технічних ресурсів закладів освіти, велику наповнюваність класів, відсутність вільного часу у педагога для підготовки та проведення додаткових занять з учнями, брак гурткової роботи у школі. Непоодинокі також зауваження про відсутність фінансування такого напрямку роботи, брак часу в учнів, відсутність підтримки з боку батьків, надмірну регуляцію роботи вчителя.

Найбільш актуальним для впровадження в закладах освіти, на думку опитаних працівників ЗЗСО, є методичні засоби підтримки та розвитку різних видів обдарованості, а також інструментарій і методичні засоби діагностики та моніторингу різних видів обдарованості.

Третина опитаних педагогічних працівників переконані в тому, що тісна взаємодія з науковцями-фахівцями в галузі виявлення та розвитку обдарованих дітей і молоді надає можливість кардинально покращити роботу з обдарованими вихованцями і учнями в закладах освіти. 20,7% опитаних працівників ЗЗСО зауважили, що регулярно використовують в роботі розробки з проблем обдарованості дітей і молоді науковців Національної академії педагогічних наук України.

Для педагогічних працівників у підтримці та розвитку обдарованості учнів існує кілька важливих мотиваторів – підтримка батьків, підтримка від МОН, ІШПО чи адміністрації навчального закладу, фінансова винагорода. Водночас найважливішим та найбільш нагальним, на думку опитаних, є системні зміни: розробка та упровадження державної програми (концепції) підтримки та розвитку дитячої обдарованості.

Учасники дослідження висловили також свої запити щодо власної підготовки, інформаційного й методичного забезпечення роботи з обдарованими дітьми та молоддю. Для опитаних працівників ЗЗСО корисними є ознайомлення з досвідом інших колег, посібники та інші матеріали для проведення занять з обдарованими учнями, тренінги з концептуальних підходів і методики роботи з обдарованими учнями, курси підвищення кваліфікації з теми ідентифікації та

супроводу розвитку обдарованості учнів, методичні засоби підтримки та розвитку різних видів обдарованості, методичні засоби діагностики та моніторингу різних видів обдарованості. Для переважної більшості опитаних батьків та учнів корисною є психодіагностична та консультативна робота.

Більшість опитаних учнів (55,87%) та працівників ЗЗСО (51,47%) впевнені в тому, що сучасна система освіти відповідає вимогам сьогодення, їх думку поділяє 37,08% опитаних батьків.

Половина опитаних батьків і учнів, та третина опитаних педагогічних працівників переконані в тому, що розвиток системи освіти в Україні пов'язаний перш за все із розвитком формальної освіти. Найменше опитаних схильні пов'язувати перспективи системи освіти із розвитком дистанційної освіти.

Розмірковуючи про зміни, необхідні шкільній освіті, більше половини опитаних батьків та учнів вважають корисним розвиток у здобувачів освіти м'яких навичок (soft skills) під час вивчення шкільних дисциплін. У свою чергу більшість опитаних працівників ЗЗСО переконані в необхідності зміни в навчальних програмах акцентів із засвоєння теоретичного матеріалу на практикоорієнтованість. Педагогічні працівники, учні і батьки виявилися одноставними в думці, що шкільна освіта має допомогти учням зрозуміти свої сильні сторони, а також дати можливість здобувачам освіти спробувати себе в різних сферах.

Проведене дослідження дозволило з'ясувати низку суперечностей, що потребують системних рішень, зокрема:

- налагодження системної роботи з обдарованими дітьми та молоддю потребує цілеспрямованої фінансової, правової, науково-методичної підтримки. Актуальним є започаткування *загальнодержавної системи роботи з обдарованими дітьми та молоддю*;

- суперечливі та неузгоджені уявлення педагогічної спільноти, батьків та здобувачів освіти про обдарованість та розвиток обдарованої особистості актуалізують налагодження *просвітницької роботи* для усіх учасників освітнього процесу;

- підготовці інформаційного й методичного забезпечення роботи з обдарованими дітьми та молоддю сприятимуть *узагальнення та популяризація досвіду роботи з обдарованими дітьми та молоддю педагогів-практиків*, а також *консолідація наукових пошуків* дослідження феномена обдарованості;

- *підготовка педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми та молоддю на етапі навчання в закладах вищої освіти та на курсах підвищення кваліфікації*.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Розподіл учасників опитування за регіоном проживання

Регіон	Працівники				Здобува чі освіти	Батьки
	ЗЗСО	ЗДО	ЗПТО	ЗВО		
Вінницька область	166	2	3	4	287	282
Волинська область	621	4	1	124	1226	1117
Дніпропетровська область	1382	32	6	36	2673	4870
Донецька область	276	3	1	4	399	816
Житомирська область	10			1	11	6
Закарпатська область	7		74	2	170	22
Запорізька область	495	6	2	6	915	1981
Івано- Франківська область	6			3	6	2
Київська область	342	5	2	8	489	611
Кіровоградська область	195	2		3	196	306
Луганська область	892	5	3	1	1938	3056
Львівська область	480	5		164	683	721
м. Київ	35		2	19	118	125
Миколаївська область	331	6	1	3	346	797
Одеська область	136	5	1	11	123	145
Полтавська область	983	5	4		991	1701
Рівненська область	6			1	24	15
Сумська область	872	10		26	1193	2174
Тернопільська область	196	2	1	2	273	265

Регіон	Працівники				Здобува чі освіти	Батьки
	ЗЗСО	ЗДО	ЗПТО	ЗВО		
Харківська область	1323	72	8	8	4066	6174
Херсонська область	34	3			53	118
Хмельницька область	10			2	17	11
Черкаська область	260	2	2	4	183	375
Чернівецька область	9	1	6	5	10	12
Чернігівська область	17			3	44	33
Всього	9084	172	117	440	16434	25735

Посади педагогічних працівників, опитаних в межах дослідження

Заклад	Всього	Керівник, (заступник керівника)	Педагогічний працівник*	Практичний психолог, соціальний педагог	Інші працівники
ДЗО	172	19	142	11	
ЗПО	101	25	70	6	
ЗЗСО	9084	936	7863	277	8
ЗПТО	115	8	102	5	
ЗВО	440	22	415	2	1
Всього	9913	1010	8592	301	9

Примітка: педагогічний, науково-педагогічний працівник: вчитель / асистент вчителя, вихователь / асистент вихователя, викладач, доцент, професор

Кількість учнів у ЗЗСО, де працюють (навчаються) опитані респонденти

Кількість учнів у ЗЗСО	Респонденти		
	Працівники ЗЗСО	Учні	Батьки
Менше 300	4444	3937	5609
300–700	3006	7312	11155
700–1000	1033	2885	5602
1000–1500	521	1490	2526
1500 і більше	82	810	843

Характеристики працівників ЗЗСО, опитаних в межах дослідження

Класи, в яких вчителі викладають	
1–4 класи	2537
5–11 класи	6031
1(2)–11 класи	447
Інше	69
Стать	
Жіноча	8356
Чоловіча	728
Педагогічний стаж	
До 5 років	994
6–10 років	1148
11–15 років	1044
16–20 років	923
20 років і більше	4975

Характеристики батьків, опитаних в межах дослідження

Класи, в яких навчаються діти	
1–4 класи	8120
5–11 класи	17097
Інше	518
Стать	
Жіноча	22665
Чоловіча	3070

Розподіл відповідей на питання «Чи є серед Ваших учнів (студентів, вихованців) обдаровані?»

Відповідь	ЗЗСО				ЗДО	ЗПО	ЗВО	ЗПТО
	Разом	Практичний психолог, соціальний педагог	Вчитель, асистент вчителя	Директор, директора				
Немає зараз і не було за всю педагогічну практику	2,63 %	3,61 %	2,75 %	0,96 %	8,72 %	3,96 %	1,59%	14,53 %
Декілька обдарованих за педагогічну практику	41,71 %	24,91 %	42,69 %	38,68 %	35,46 %	27,72 %	20%	39,31 %
Є обдаровані майже у кожному класі (групі)	38,75 %	44,77 %	38,04 %	42,84 %	19,77 %	48,51 %	50,91%	35,04 %
Є обдаровані у кожному класі (групі)	15,92 %	25,27 %	15,59 %	15,91 %	20,35 %	18,81 %	25,91%	11,11 %

Розподіл відповідей на питання «*Чи вважаєте Ви себе (свою дитину) обдарованим(-ою)?*»*

Відповідь	Учні	Батьки
Так	22,58 %	46,06 %
Скоріше так	25,8 %	32,78 %
Скоріше ні	14,17 %	7,33 %
Ні	16,2 %	3,71 %
Не впевнений(-а)	20,4 %	9,23 %

Примітка: запитання для батьків: «Чи вважаєте Ви свою дитину обдарованою?», запитання для учнів: «Чи вважаєте Ви себе обдарованим (обдарованою?)»

Розподіл відповідей на питання «Чи є серед Ваших колег обдаровані вчителі (викладачі)?»

Відповідь	ЗЗСО				ЗДО	ЗПО	ЗВО	ЗПТО	Батьки	Учні
	Разом	Практичний психолог, соціальний педагог	Вчитель, асистент вчителя	Директор, заступник директора						
Так, багато	44,75 %	51,26 %	44,84 %	41,88 %	41,28 %	37,62 %	43,86%	42,74 %	22,53 %	32,43 %
Так, кілька (один(-а))	47,2 %	41,88 %	46,88 %	51,82 %	50%	50,5 %	49,77%	44,44 %	37,03 %	33,14 %
Ні	1,51 %	2,17 %	1,74 %	1,82 %	2,91 %	3,4 %	1,36%	2,42 %	5 %	8,56 %
Не впевнений(-а)	6,13 %	4,33 %	6,42 %	4,17 %	5,81 %	5,94 %	4,55%	19,4 %	32,79 %	24,06 %

Примітка: питання в опитувальнику для батьків: «Чи є (були) серед учителів Вашої дитини (дітей) обдаровані?», питання в опитувальнику для учнів: «Чи є (були) серед Ваших вчителів (викладачів) обдаровані?», питання в опитувальнику для педагогічних працівників: «Чи є серед Ваших колег обдаровані вчителі (викладачі)?».

Розподіл відповідей на питання «Що, на Вашу думку, може вважатися обдарованістю?» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Відповідь	ЗЗСО				ЗДО	ЗПО	ЗВО	ЗПТО	Батьки	Учні
	ЗЗСО разом	Практичний психолог, соціальний педагог	Вчитель, асистент вчителя	Директор, заступник директора						
Результат тесту інтелекту (IQ вище 130)	17,56 %	27,8 %	17,11 %	18,38 %	10,47 %	13,86 %	21,6%	18,8 %	9,91 %	35,06 %
Глибокий та стійкий інтерес до одного (кількох) шкільних предметів	47,36 %	43,32 %	47,07 %	51,28 %	29,65 %	36,63 %	52,95%	34,19 %	29,56 %	25,12 %
Висока успішність за усіма (або більшістю) шкільними дисциплінами	36,2 %	40,8 %	36,59 %	31,62 %	30,23 %	18,81 %	34,55%	29,9 %	24,62 %	39,5 %
Висока успішність за однією чи декількома шкільними дисциплінами	32,85 %	26,7 %	34,15 %	36,97 %	25 %	30,69 %	32,5%	23,9 %	7,29 %	20,09 %
Розвинені лідерські та організаційні якості	37,68 %	47,29 %	32,82 %	46,58 %	24,42 %	21,78 %	36,36%	46,15 %	26,95 %	25,06 %
Високі успіхи у позашкільній діяльності	52,96 %	56,68 %	51,96 %	55,45 %	40,7 %	41,58 %	39,09%:	41,03 %	45,28 %	51,02 %

Розподіл відповідей на питання «Як, на Вашу думку, обдаровані здобувачі освіти вирізняються у класі (групі)?»
(респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Відповідь	ЗЗСО				ЗДО	ЗПО	ЗВО	ЗПТО
	ЗЗСО разом	Практичний психолог, соціальний педагог	Вчитель, асистент вчителя	Директор, директора				
Активною участю на занятті	51,23%	54,52 %	51,24 %	50,32 %	30,81 %	29,7 %	54,32%	44,44 %
Легкістю опанування нового матеріалу	72,17%	70,76 %	72,14 %	72,86 %	61,05 %	59,41 %	70%	69,23 %
Позаурочною активністю	53,16 %	61,73 %	52,09%	59,8 %	35,47%	49,5 %	23,18%	30,77 %
Ретельністю та старанністю у навчанні	32,53 %	38,63 %	32,5 %	26,5 %	24,4 %	21,78 %	23,18%	30,77 %
Обдарованість на занятті не проявляється	5,94 %	6,5 %	6,02 %	5,98 %	12,2 %	11,88 %	8,18	10,26 %

Розподіл відповідей на питання «Як ідентифікують обдарованих дітей у закладі освіти, де Ви працюєте?»
(респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Відповідь	ЗЗСО				ЗДО	ЗПО	ЗПТО
	ЗЗСО разом	Практичний психолог, соціальний педагог	Вчитель, асистент вчителя	Директор, директора			
Інформація від батьків	12,96 %	21,3 %	12,36 %	15,6 %	18,02 %	7,92 %	7,69 %
Психологічна діагностика практичного психолога	34,77 %	69,31 %	32,1 %	47,33 %	29,07 %	23,76 %	35,9 %
Спостереження педагогів	89,92 %	82,31 %	90,14 %	90,28 %	72,09 %	67,33 %	80,34 %
Академічна успішність	49,42 %	64,76 %	47,76 %	55,13 %	21,51 %	32,67 %	39,32 %
Не ідентифікують	1,39 %	2,89 %	1,41 %	0,75 %	4,07 %	3,96 %	2,56 %

Розподіл відповідей на питання «Чи проводиться (проводилася) у школі, де навчається Ваша дитина, діагностика обдарованості?»

Відповідь	Учні	Батьки
Так, проводиться діагностика	9,77%	8,75%
Так, проводиться діагностика та консультації шкільного психолога (соціального педагога) за результатами тестування	10,78%	11,75%
Ні	41,23%	24,33%
Не впевнений(-а)	37,05%	53,73%

Примітка: питання для батьків: «Чи проводиться (проводилася) у Вашій школі діагностика обдарованості?», питання для учнів: «Чи проводиться (проводилася) у Вашій школі діагностика обдарованості?»

Розподіл відповідей на питання «Чи коригують (коригували) вчителі (викладачі) навчальні матеріали для різних груп учнів?»

Відповідь	Учні	Батьки
Так, часто	13,02%	13,32%
Так, зрідка	27,68%	14,58%
Ні	25,09%	25,35%
Не впевнений(-а)	32,93%	46,17%

Примітка: питання для батьків: «Чи коригують (коригували) вчителі (викладачі) Вашої дитини (дітей) навчальні матеріали для різних груп учнів?», питання для учнів: «Чи коригують (коригували) Ваші вчителі (викладачі) навчальні матеріали для різних груп учнів?»

Розподіл відповідей на питання «*Чи відповідає сучасна система освіти України вимогам сьогодення?*» (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Відповідь	ЗЗСО	ЗДО	ЗПО	ЗВО	ЗПТО	Учні	Батьки
Так	6,91%	9,88%	5,94%	4,1%	7,69%	16,54%	9,94%
Скоріше так	44,56%	39,53%	35,64%	40,23%	36,75%	39,33%	27,14%
Скоріше ні	39,17%	38,95%	47,52%	42,95%	37,6%	28,03%	40,75%
Ні	8,87%	11,63%	9,9%	10,68%	17,09%	13,62%	21,32%

Які зміни, на Вашу думку, необхідні шкільній освіті? (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Відповідь	Вчителі	ЗПО	ЗВО	ЗПТО	Учні	Батьки
Упровадження мультидисциплінарних навчальних програм і курсів	24,13%	29,7%	22,27%	19,66%	22,2%	14,06%
Розвиток у здобувачів освіти м'яких навичок, soft skills під час вивчення шкільних дисциплін	21,79%	19,8%	33,64%	18,8%	52,74%	54,91%
Зміна в навчальних програмах акцентів із засвоєння теоретичного матеріалу на практико орієнтованість	55,94%	57,03%	52,5%	52,14%	28,64%	30,56%
Можливість індивідуального вибору учнями деяких предметів	48,11%	39,6%	35,23%	46,15%	50,41%	39,01%
Упровадження навчальних курсів із розвитку критичного мислення, лідерства, самопізнання, розвитку емоційного інтелекту тощо	34,24%	48,51%	36,14%	32,48%	18,32%	26,96%
Поєднання онлайн- та офлайн-навчання	11,23%	12,87%	10%	14,53%	17,13%	4,18%
Упровадження диференційованого навчання	13,39%	16,83%	14,1%	9,4%	5,42%	2,03%

На що, на Вашу думку, має бути спрямована шкільна освіта? (респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді)

Відповідь	Вчителі	ЗДО	ЗПО	ЗВО	ЗПТО	Учні	Батьки
Підготовка до ЗНО	19,86%	20,35%	9,9%	15,68%	13,68%	52,07%	26,14%
Засвоєння учнями мінімуму теоретичних і практичних знань з усіх шкільних предметів	50,03%	40,7%	40,59%	48,64%	43,59%	29,03%	28,07%
Допомогти учням зрозуміти свої сильні сторони	59,59%	59,88%	57,43%	58,18%	47,86%	53,61%	57,41%
Дати можливість учням спробувати себе в різних сферах	57,55%	48,74%	55,44%	46,14%	39,32%	55,4%	50,12%
Допомогти учням визначитися з майбутньою професією	51,27	43,6%	58,42%	54,1%	62,39%	46,58%	37,3%